

DE SNEEKER OUDVAART

Sociaal-economische schets van een
ruilverkavelingsblok in het
Friese Weidegebied

L7
51B

Verslagen No. 51

november 1963

INHOUD

Blz.

WOORD VOORAF	5
INLEIDING	7
HOOFDSTUK I DE SOCIALE EN ECONOMISCHE STRUCTUUR	8
§ 1. De bevolking	8
§ 2. De beroepsbevolking	10
§ 3. Forensisme	11
§ 4. De agrarische beroepsbevolking	12
HOOFDSTUK II DE AGRARISCH-ECONOMISCHE STRUCTUUR	13
§ 1. De grondgebruikers in het ruilverkavelings- gebied en hun bedrijven	113
§ 2. De bedrijfsgroottestructuur	14
§ 3. Wijzigingen in het aantal geregistreerden en grondverkeer	15
§ 4. De verkaveling	17
§ 5. Utiliteitsvoorzieningen	19
§ 6. Toestand en inrichting van erf, woning en bedrijfsgebouwen	19
§ 7. Eigendom en pacht	21
HOOFDSTUK III DE LANDBOUWBEDRIJVEN	23
§ 1. Grondgebruik en veestapel	23
§ 2. Mechanisatie	25
§ 3. Arbeidsbezetting	25
HOOFDSTUK IV AGRARISCH-SOCIALE ASPECTEN	28
§ 1. Leeftijdsopbouw	28
§ 2. Onderwijs	29
§ 3. Bedrijfsopvolging	30
LIJST VAN BIJLAGEN	
1. Bevolking sinds 1880	33
2. Bevolking naar wijken	34
3. Enige gegevens per wijk	35
4. Aantal geregistreerden	36
5. Grondgebruikers naar beroepsgroep en grootteklassen	37
6. Nevenberoepen van de B- en hoofdberoepen van de C-geregistreerden	38
7. De bedrijven ≥ 1 ha en de cultuurgrond (1910-1959)	39
8. Geregistreerden naar beroepsgroep (1959 en 1962)	40
9. Omvang van het grondverkeer in ha (1961 - 1962)	41
10. Boottransport	42
11. Erfontsluiting	43
12. Toestand van het erf	44
13. De woning	45
14. Bedrijfsgebouwen	46

15. Bedrijfsinrichting	47
16. VeeSTALLING en bedrijfsinrichting	48
17. Melkveestalling op landbouwbedrijven	49
18. Jongveestalling op landbouwbedrijven	50
19. Algehele indruk van woning en bedrijf	51
20. Eigendom en pacht	52
21. Enkele gegevens over de speciale bedrijven	53
22. Rundveestapel	54
23. Melkkoeien	55
24. Melkproduktie	56
25. Melklevering	57
26. Melkmachines naar het aantal melkkoeien per bedrijf	58
27. Paarden en trekkers	59
28. Werktuigen (I)	60
29. Werktuigen (II)	61
30. Arbeidskrachten 1959	62
31. Arbeidskrachten 1962	63
32. Arbeidsbezetting	64
33. Arbeidsbezettingstypen	65
34. Tijdelijke arbeidskrachten	66

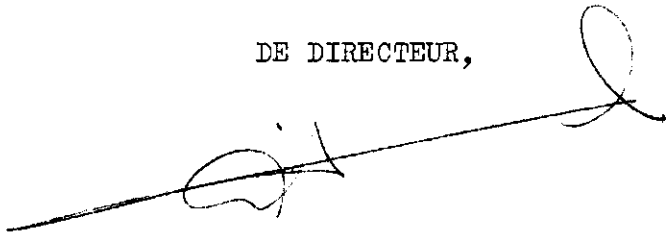
WOORD VOORAF

De Cultuurtechnische Dienst verzocht in maart 1962 het Landbouw-Economisch Instituut een sociaal-economische schets samen te stellen van het ruilverkavelingsgebied "De Sneeker Oudvaart". Deze schets is een uitwerking van en een toelichting op de bestaande statistische documentatie over het betrokken gebied. Van de in deze schets vermelde gegevens maakt de Cultuurtechnische Dienst gebruik bij de voorbereidingswerkzaamheden voor de ruilverkaveling en de samenstelling van het rapport ex. art. 34 van de Ruilverkavelingswet.

Het blok "De Sneeker Oudvaart" is + 5900 ha groot en is gelegen aan het Sneeker Meer in de gemeenten Idaarderadeel, Rauwerderhem, Wijmbritseradeel en Sneek.

Dit verslag is opgemaakt door de Afdeling Streckonderzoek.

DE DIRECTEUR,

's-Gravenhage, november 1963

(Prof. dr. A. Kraal)

INLEIDING

Deze sociaal-economische schets van het ruilverkavelings- en streekverbeteringsgebied "De Sneeker Oudvaart" is in hoofdzaak geschreven aan de hand van bestaand statistisch materiaal. Dit materiaal wordt geleverd door volks- en beroepstellingen en door de landbouwtelling van het Centraal Bureau voor de Statistiek. Van de ten dienste van deze landbouwtellingen geregistreeerde binnen het ruilverkavelingsgebied gevestigde bedrijven zijn een aantal gegevens van de Meitellingformulieren 1959, 1961 en '62 en van de Decembertelling 1962 overgenomen en bewerkt. Vervolgens zijn enkele gegevens ontleend aan een door de Cultuurtechnische Dienst onder de geregistreeerde grondgebruikers gehouden schriftelijke enquête en aan een beoordeling door de Rijkslandbouwvoorlichtingsdienst te Sneek van enkele bedrijfsaspecten.

Het gebied van de ruilverkaveling "De Sneeker Oudvaart" is gelegen in het weidegebied van Friesland, in het centrum van deze provincie. Het blok wordt begrensd ten westen door de Trekvaart van Sneek naar Leeuwarden, ten noorden door het Zwin, ten oosten door de Kromme Grouw, Boorne, Nieuwe Wetering en het Sneeker Meer en ten zuiden door de Houke Sloot. Midden door het gebied loopt de Sneeker Oudvaart, waar het blok zijn naam aan te danken heeft. Binnen het blok liggen de volgende dorpen: Friens (Idaarderadeel); Rauwerd, Irnsum, Deersum, Poppingawier, Terzool, Sybrandaburen (Rauwerderhem) en Gauw, Offingawier (Wymbritseradeel). Op de kaart is behalve de blokgrens een lijn ingetekend, welke vanaf Sneek naar het noordoosten lopende de Sneeker Oudvaart volgt en ten slotte in Irnsum uitkomt. In het gebied ten westen en noorden van deze lijn bestaat de grond overwegend uit klei, in het zuidoostelijk deel uit veen. In de volgende hoofdstukken zullen deze twee gebieden, resp. aangeduid als kleigebied en veengebied, meermalen onderscheiden worden.

HOOFDSTUK I

DE SOCIALE EN ECONOMISCHE STRUCTUUR

Fabrieksschoorstenen kunnen de indruk wekken dat een bepaald gebied een industriegebied is, een haven met een aantal vissersschepen bestempelen een plaats tot vissersplaats. Zo verdient ongetwijfeld het aanzicht van het gebied waarvan de ruilverkaveling "De Sneeker Oudvaart" in voorbereiding is het predicaat weide-, of veehouderij-gebied. Bij nader inzien wordt het duidelijk dat de in dit gebied wonende mensen niet alle hun bestaan in de landbouw vinden, ja zelfs dat de in de landbouw werkzame mensen er een numerieke minderheid vormen.

De invloed van een ruilverkaveling doet zich ook buiten de landbouw gelden en het is dan ook van belang enige inzicht te hebben in de omgeving, in het totale sociale en economische milieu waarin de landbouw wordt beoefend.

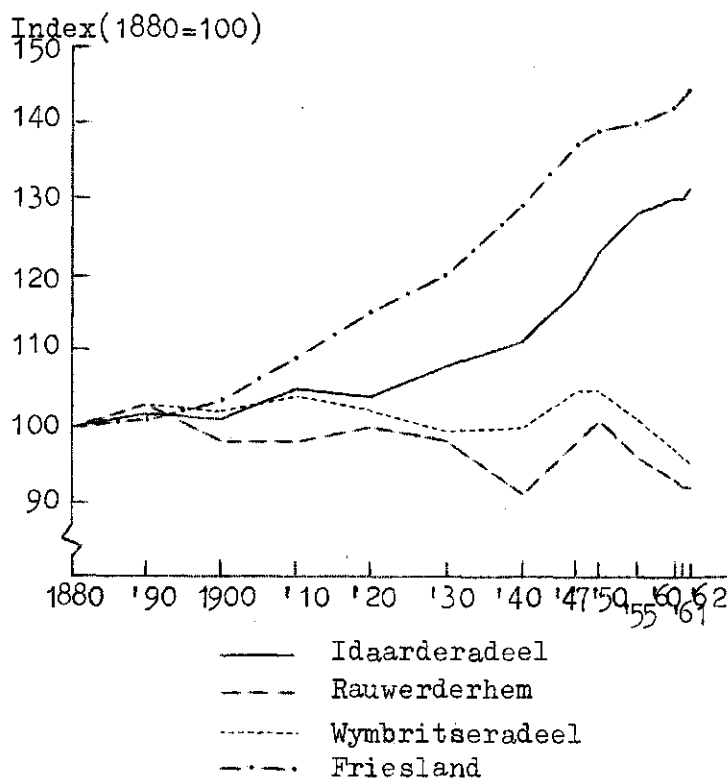
De eerste drie paragrafen van dit hoofdstuk behandelen achtereenvolgens enkele algemene gegevens over de bevolking van de gemeenten die bij de ruilverkaveling zijn betrokken over de beroepsbevolking en het forensisme. In de vierde paragraaf wordt de agrarische beroepsbevolking tenslotte nog aan een afzonderlijke beschouwing onderworpen.

§ 1. De bevolking (bijlage 1 t/m 3)

Het verloop van de bevolking sedert 1880 in de gemeenten Idaarderadeel, Rauwerderhem en Wymbritseradeel is weergegeven in grafiek 1.

Grafiek 1

DE BEVOLKING SINDS 1880

Na een aanvankelijk voor deze drie gemeenten ongeveer gelijk verloopende ontwikkeling - een periode van stilstand eigenlijk - begint zich na 1920 een kenmerkend verschil af te tekenen tussen de gemeente Idaarderadeel enerzijds en de beide andere gemeenten anderzijds. In Idaarderadeel voltrekt zich een gestadige groei, die ongeveer parallel loopt aan de groei van de bevolking in de gehele provincie Friesland. In Rauwerderhem en Wymbritseradeel treden in de periode 1930 - 1950 waarschijnlijk mede onder invloed van de tweede wereldoorlog vrij grote schommelingen op. In 1950 is de bevolking in deze gemeenten weer ongeveer even groot als in 1920. Na 1950 treedt hier een vrij sterke daling op. De Friese bevolking groeide van index 100 in 1880 tot 140 in 1962, de bevolking van Nederland in dezelfde periode van 100 tot 289. Daar was de index 146 reeds in 1910 bereikt; de groei van de Friese bevolking is sterk ten achter gebleven bij de groei van de gehele Nederlandse bevolking.

Over de oorzaken van het geschetste bevolkingsverloop kan tabel 1 inlichtingen verschaffen. Ondanks het lagere geboortenoverschot is er in de periode 1946 - 1960 in Idaarderadeel groei. Daar staat tegenover een afnemng in Rauwerderhem en Wymbritseradeel. De geweldige binnenlandse migratie, tezamen met de naar verhouding grote buitenlandse migratie resulterende in een vertrekoverschot van 29 à 34% van de bevolking, heeft de groei die het gevolg zou kunnen zijn van het geboortenoverschot, in deze periode meer dan teniet gedaan.

Tabel 1

LOOP DER BEVOLKING NAAR OORZAAK

Gemeente Gebied Provincie	Toeneming van de bevolking gedurende de periode 1946 - 1960 per 1000 inwoners op 1 jan. 1946			
	totaal	waarvan door		
		geboorten- overschot	binnenlandse migratie	buitenlandse migratie
Idaarderadeel	125	215	- 54	- 36
Rauwerderhem	-72	219	- 214	- 77
Wymbritseradeel	-94	244	- 254	- 84
Fries Weidegebied	19	231	- 169	- 43
Friesland	54	216	- 124	- 38

Bron: C.B.S. Bevolking der gemeenten van Nederland op 1 januari 1961

Het verhaal over de oorzaken die aan deze beweging ten grondslag liggen, is bekend: een dalende agrarische werkgelegenheid, geen compenserende niet-agrarische werkgelegenheid, laat staan een toeneming van de laatste. Zoals in het vervolg van dit hoofdstuk zal blijken wordt de daling van de bevolking nog geremd door de mogelijkheden die het forensisme biedt. Een andere factor die nog remmend kan optreden is de woningnood in plaatsen met groeiende werkgelegenheid. In Idaarderadeel, met Grouw als voornaamste plaats, houden industrie en recreatie deze ontwikkeling tegen, bovendien kan Grouw aantrekkelijk zijn als woonplaats voor mensen die elders - b.v. in Leeuwarden - werken. Bijlage 1 verschaft meer gedetailleerde gegevens over het bevolkingsverloop sedert 1880, in bijlage 2 is de gemeente Rauwerderhem verdeeld in wijken ten einde na te gaan hoe in deze gemeente, in kleiner verband, in de periode

1947 - 1960 veranderingen zijn opgetreden. Daat blijkt uit, dat in alle dorpen de bevolking is teruggelopen. Maar tevens blijkt eruit, dat de teruggang sterker is naar mate het dorp in 1947 minder inwoners telde. Irnsum met 807 inwoners het grootste dorp in 1947, is slechts 1% achteruitgegaan terwijl Deersum, in 1947 het kleinste dorp met 172 inwoners, zijn inwonertal met 24% heeft zien dalen.

De sterke samenhang van deze ontwikkeling met de agrarische werkgelegenheid blijkt zonder meer uit bijlage 3, waarin een aantal gegevens per wijk zijn opgenomen. De dorpen met naar verhouding de meeste mannelijke agrarische beroepspersonen zijn bovendien de dorpen met het sterkste bevolkingsverlies. Zo werkt in Deersum 61% van de mannen in de landbouw, in Irnsum 19%.

In bijlage 3 zijn nog meer interessante gegevens per wijk opgenomen met betrekking tot de gemeente Rauwerderhem. Met name de godsdienstige samenstelling van de bevolking is interessant omdat in elk dorp een sterk overheersende groep voorkomt, terwijl de gezindte van deze groepen van dorp tot dorp verschilt. Zo is de overwegende groep in Rauwerd N.h. (58%), in Irnsum r.k. (41%), in Poppingawier buitenkerkelijk (41%), in Deersum N.h. (60%), in Terzool gereformeerd (53%) en in Sybrandaburen N.h. (48%).

De helft van de landbouwers woont in verspreide huizen buiten de dorpen, van de landarbeiders slechts 12%. Van de forenzen woont 47% in Irnsum, terwijl deze plaats 30% van de bevolking van Rauwerderhem telt; hier is dus van een duidelijke concentratie sprake.

De beroepsbevolking, zo zal in de volgende paragraaf blijken, is sinds 1947 sneller gedaald dan de totale bevolking. De eerste bedraagt in 1960 86% van 1947, de laatste 93%. Daar volgt uit dat het percentage niet werkenden is gestegen; hoogstwaarschijnlijk wijst dit op een veroudering. Als zodanig past dit in het beeld van de ontwikkeling van de werkgelegenheid en de schaalvergroting.

§ 2. D e b e r o e p s b e v o l k i n g

De in deze paragraaf verwerkte gegevens betreffen alleen de gemeente Rauwerderhem. De mannelijke beroepsbevolking in deze gemeente bedraagt in 1947 in totaal 871, in 1960: 747; een achteruitgang dus met 124 personen of 14%. In dezelfde periode is de agrarische mannelijke beroepsbevolking gedaald van 430 in 1947 tot 310 in 1960, dus met 120 personen. De gehele daling van de mannelijke beroepsbevolking komt dus voor rekening van het agrarische bedrijf. Zie voor deze gegevens tabel 2.

Is er dus alleen maar sprake van een daling van de agrarische werkgelegenheid in de gemeente Rauwerderhem? Dit blijkt niet het geval te zijn; de niet-agrarische werkgelegenheid in deze gemeente is eveneens

Tabel 2

MANNELIJKE BEROEPSBEVOLKING NAAR BEDRIJFSTAK

Bedrijfstak	Aantal		Percentage	
	mannelijke beroepsbevolking per bedrijfstak			
	1947	1960	1947	1960
Landbouw	430	310	49	42
Nijverheid	244	256	29	34
Diensten	186	179	21	24
Onbekend	11	2	1	0
Totaal	871	747	100	100

Bron: C.B.S. Volks- en beroepstelling 1947, Algemene volkstelling 1960.
638

vrij aanzienlijk gedaald, maar deze daling gaat voor een belangrijk deel schuil achter het forensisme. Veilig kan worden aangenomen, dat het aantal in de gemeente Rauwerderhem werkende en buiten deze gemeente wonende mannelijke beroepspersonen zowel in 1947 als in 1960 laag is. Gesteld dat dit aantal gelijkgebleven is gedurende deze periode (in werkelijkheid is een vermindering waarschijnlijk), kan met betrekking tot de werkgelegenheid buiten de landbouw in Rauwerderhem het volgende gezegd worden. In 1947 werken buiten de landbouw 441 mannen; daarvan werken er naar schatting 110 buiten de gemeente. In 1960 werken van de 437 niet-agrariërs 170 buiten de gemeente. Een en ander wijst op een daling van de niet-agrarische werkgelegenheid binnen de gemeente Rauwerderhem met 18%, nl. van ongeveer 330 in 1947 tot ongeveer 270 in 1960. De daling in de agrarische werkgelegenheid bedraagt 28%, van ongeveer 430 in 1947 naar ongeveer 310 in 1960. De totale werkgelegenheid is derhalve gedaald van ongeveer 760 in 1947 tot ongeveer 580 in 1960 of wel met $\pm 24\%$.

De aantallen in de verschillende niet-agrarische bedrijfsklassen werkzame mannen zijn ongeveer gelijk gebleven. In de bedrijfsklasse diensten heeft de sector vervoer een behoorlijke veer moeten laten evenals de sector handels, bank- en verzekeringswezen. Het aantal werkzaam in de sector dienstverlening is daarentegen sterk gestegen.

De veroudering, waarover in de vorige paragraaf is geschreven, treedt ook op binnen de mannelijke beroepsbevolking. Het percentage van de werkende mannen dat de leeftijd van 40 jaar nog niet is gepasseerd, bedraagt in 1947 en 1960 resp. 56 en 49. Het percentage boven de 40 jaar is dus gestegen van 44 tot 51.

§ 3. Forensisme

Vermindering, of bij de natuurlijke groei van de bevolking achterblijven, van de werkgelegenheid in de woongemeente kan tweërlei gevolg hebben: vertrek naar een andere gemeente of forensisme. In de gemeente Rauwerderhem is van beide sprake. In de eerste paragraaf van dit hoofdstuk is het vertrekoverschot reeds aan de orde, terwijl in de tweede paragraaf iets over het forensisme is gezegd. Tabel 3 geeft een beeld van de aard en de omvang van het forensisme.

Tabel 3

BEROEPSBEVOLKING EN FORENSISME IN RAUWERDERHEM

	Aantal		Percentage	
	1947	1960	1947	1960
Totale mannelijke beroepsbevolking	871	747	100	100
In andere gemeente werkzaam en				
- dagelijks heen-en weer reizend	92	132	11	18
- niet dagelijks heen- en weer reizend	28	51	3	7
Werkzaam in de woongemeente	751	564	86	75

Bron: C.B.S. Volks- en Beroepstelling 1947, Algemene Volkstelling 1960.

In de periode 1947 - 1960 is het aantal forensen toegenomen van 120 of 14% van de mannelijke beroepsbevolking in het eerste jaar tot 183 of 25% in het laatste jaar. Het aantal niet dagelijks heen- en weer reizenden is relatief het sterkste gestegen.

Van de dagelijks heen- en weer trekkende mannelijke forensen is in bijlage 4 opgenomen in welke gemeenten zij werken en in welke bedrijfstak. Het forensisme uit Rauwerderhem richt zich voornamelijk op Idaarderadeel (45%), voor het merendeel natuurlijk op de plaats Grouw. Ongeveer 19% werkt in Sneek en 14% in Leeuwarden. De overgrote meerderheid der forensen werkt in de nijverheid: 104 of 79%, waarvan 17 of 13% in de bouwnijverheid.

De vrij geringe afstand die de meeste forensen tot hun werk moeten afleggen, komt tot uiting in het gebruikte vervoermiddel en de reistijd tot het werk. De helft gaat op de fiets, ruim 20% op de bromfiets en eveneens ruim 20% met de bus. Voor bijna 80% van hen bedraagt de afstand tot het werk drie kwartier of minder.

§ 4. De agrarische beroepsbevolking

Sedert 1947 is de mannelijke agrarische beroepsbevolking met bijna een kwart gedaald in de gemeente Rauwerderhem. De daling komt blijkens tabel 4 bijna geheel voor rekening van de landarbeiders.

Tabel 4

MANNELIJKE AGRARISCHE BEROEPSBEVOLKING (1947-1960) IN RAUWERDERHEM

	Aantal personen in			Indexcijfers (1947=100)	
	1947	1956	1960	1956	1960
Zelfstandigen	165	154	162	93	98
Medewerkende zoons	51	47	44	92	86
Arbeiders	214	139	104	65	49

Bron: C.B.S. Volks- en Beroepstelling 1947, Algemene Volkstelling 1960.
Algemene Woningtelling 1956.

Hun aantal is tot de helft van het aantal in 1947 gedaald. Het aantal meewerkende zoons vertoont slechts een geringe daling. Ter verkrijging van vergelijkbare cijfers in 1947 is in de tabel het aantal van 18 tijdelijk niet werkenden - o.a. in militaire dienst - naar rato verdeeld over de meewerkende zoons (47 + 4) en de landarbeiders (200 + 14). De gemiddelde jaarlijkse daling van het aantal landarbeiders over de periode 1947-1960 bedraagt 3.9% per jaar. Uit de daling van het aantal in de periode 1956 - 1960 en uit hoofdstuk III, § 3 blijkt, dat de gemiddelde jaarlijkse daling in de laatste jaren ongeveer 6 à 7% moet hebben bedragen. De afvloeiing van landarbeiders is dus versneld.

HOOFDSTUK II

DE AGRARISCHE-ECONOMISCHE STRUCTUUR

In dit hoofdstuk wordt de aandacht gevestigd op de bedrijven binnen het ruilverkavelingsgebied. Daartoe behoren alle bedrijven van bij de plaatselijke bureauhouders geregistreerde grondgebruikers, waarvan de gebouwen binnen het blok zijn gelegen.

In dit hoofdstuk komen de externe produktie-omstandigheden aan de orde, die min of meer verankerd liggen in de agrarisch-economische en technische structuur van het gebied. Voor het eerst zal hier een onderscheid gemaakt worden tussen het kleigebied - voornamelijk ten westen en noorden van de Sneeker Oudvaart en in hoofdzaak bestaande uit klei-grond en klei op veen- en het veengebied - het gebied tussen genoemde vaart en het Sneeker Meer en de Nieuwe Wetering, dus het gehele zuid-oosten van het blok, waar de grond voornamelijk uit veen bestaat (zie de kaart).

In een zevental paragrafen wordt achtereenvolgens behandeld welke bedrijven worden onderscheiden (§ 1), hoe de bedrijfsgroottestructuur er uitziet (§ 2), welke wijzigingen er in de aantallen bedrijven optreden en het grondverkeer tussen bedrijven (§ 3), hoe de verkavelingstoestand is (§ 4), van welke utiliteitsvoorzieningen de verschillende bedrijven al dan niet gebruik kunnen maken (§ 5), in welke toestand erf, woning en bedrijfsgebouw verkeren (§ 6) en tenslotte de verhouding tussen eigendom en pacht van de grond.

§ 1. De grondgebruikers in het ruilverkavelingsgebied en hun bedrijven (bijlage 4 t/m 6).

Binnen het ruilverkavelingsgebied wonen 287 bij de plaatselijke bureauhouders geregistreerden, waarvan 7 zonder cultuurgrond. Het aantal grondgebruikers is derhalve 280. De volgende groepen grondgebruikers zijn onderscheiden:

A: zuivere landbouwers.

Dit zijn landbouwers in de ruimste zin van het woord, met een beroep uitsluitend als zelfstandige in de landbouw.

B: landbouwers met nevenberoep.

Deze landbouwers besteden de helft of meer van hun arbeidstijd aan het landbouwbedrijf en de rest aan andere beroepsbezigheden.

C: landarbeiders of niet-agrarische beroepspersonen met agrarisch grondgebruik.

Deze groep besteedt minder dan de helft van zijn arbeidstijd aan het eigen grondgebruik.

D: rustende landbouwers en gepensioneerde niet-agrariërs met enig grondgebruik.

Tabel 5

GRONDGEBRUIKERS NAAR BEROEPSGROEP EN GROOTTEKLASSE

Grootteklasse	Aantal grondgebruikers						
	totaal	in de beroepsgroep					
		A	B	A+B	C	D	Spec. 1)
< 1 ha	9	-	-	-	3	2	4
1 - 5 ha	26	5	5	10	7	8	1
5 - 10 ha	47	36	6	42	1	4	-
10 - 15 ha	43	40	2	42	1	-	-
15 - 20 ha	31	27	4	31	-	-	-
20 - 25 ha	36	34	2	36	-	-	-
25 - 30 ha	41	40	1	41	-	-	-
30 - 40 ha	36	34	2	36	-	-	-
≥ 40 ha	11	8	2	10	1	-	-
Alle grootteklassen	280	224	24	248	13	14	5

1) Spec. = Grondgebruikers met afwijkende bedrijven, hier vnl. fruitteelt.

Bron: C.B.S.; L.E.I. 1962.

Tabel 5 laat zien hoe de bedrijven over de verschillende groepen grondgebruikers zijn verdeeld, terwijl in bijlage 5 overeenkomstige tabellen voor het klei- en veengebied zijn opgenomen. Een belangrijk verschil tussen de landbouwers-als-hoofdberoep en de overige beroepsgroepen komt in het algemeen tot uiting in de bedrijfsgrootte. Dat is ook hier het geval. Van de A- en B- bedrijven is 4% kleiner dan 5 ha, van de overige bedrijven 78%.

De bedrijven van de grondgebruikers met een nevenberoep zijn relatief kleiner dan de bedrijven van de zuivere landbouwers; van de B- bedrijven is 46% kleiner dan 10 ha, van de A- bedrijven 15%.

De nevenberoepen van de B-bedrijfshoofden vertonen veel verwantschap met het hoofdberoep, twee derde van hen heeft een nevenberoep in de landbouw of direct van de landbouw afhankelijk. Hetzelfde kan trouwens gezegd worden met betrekking tot de C- grondgebruikers, waarvan eveneens twee derde in de landbouw of in een direct van de landbouw afhankelijk beroep werkt. (zie bijlage 6)

§ 2. De bedrijfsgroottestructuur (bijlage 7)

De kleinste eenheid waarin de gegevens van landbouwtellingen ter beschikking komen, is de gemeente. Daarom zijn in tabel 6 alleen de gegevens van de gemeente Rauwerderhem opgenomen. De verschillen in bedrijfsgroottestructuur binnen het ruilverkavelingsgebied zijn echter niet zo groot dat deze gegevens niet representatief geacht mogen worden.

DE BEDRIJVEN ≥ 1 HA EN DE CULTUURGROND IN RAUWERDERHEM

Jaar	Aantal bedrijven ≥ 1 ha	Percentage bedrijven in de grootteklasse van				Opp. cul- tuurgrond in ha	Gem. bedrijfs- grootte in ha
		1-5 ha	5-10 ha	10-20ha	≥ 20 ha		
1910	167	13	19	24	44	3088	18,5
1921	169	9	24	26	41	3150	18,6
1930	181	12	25	21	42	3396	18,8
1947	173	14	15	25	46	3344	19,3
1950	165	11	19	24	46	3079	18,7
1955	155	9	17	26	48	3094	20,0
1959	151	9	12	29	50	3055	20,2

Bronnen: Directie van de Landbouw (1910-1930); C.B.S. (1947-1959).

De eerste indruk is, dat er in dit gebied naar verhouding veel grotere bedrijven voorkomen (de helft is 20 ha of groter) en weinig kleinere (ruim een vijfde deel kleiner dan 10 ha). De gemiddelde bedrijfsgrootte is daardoor meer dan 20 ha. In de gehele kleiweidestreek ligt de gemiddelde bedrijfsgrootte lager: 17.0 ha. Volgens bijlage 7 is in de kleiweidestreek 39% van de bedrijven 20 ha of groter en 36% kleiner dan 10 ha. Vooral sedert 1950 is er een aanmerkelijke verbetering in de bedrijfsgroottestructuur opgetreden door vermindering van het aantal bedrijven beneden 10 ha en stijging van het aantal bedrijven van 10 ha en groter.

§ 3. Wijzigingen in het aantal geregistreerden en grondverkeer (bijlage 8 en 9)

De bedrijfsgroottestructuur verandert voortdurend en is dus geen statisch geheel. Bedrijven worden voortgezet door anderen, soms verdwijnen ze geheel of gedeeltelijk door toevoeging aan andere bedrijven; aan de andere kant worden weer bedrijven gesticht. Nog een mogelijkheid die statistische verschuivingen ten gevolge heeft is verandering van hoofdberoep terwijl het uitgeoefende bedrijf hetzelfde blijft.

Voor de periode 1959-1962 is in het ruilverkavelingsgebied nagegaan welke veranderingen in aantal en aard van de geregistreerden hebben plaatsgevonden, terwijl tevens het grondverkeer tussen bedrijven onderling in één jaar (1961/1962) is onderzocht.

Het is bij een beschouwing van bijlage 8 al direct duidelijk dat er zich in de periode 1959-1962 geen in het oog lopende veranderingen hebben voorgedaan met betrekking tot aantal en aard van de geregistreerden, in feite is er bijna niets veranderd. Toch is er wel het een en ander gebeurd. Een aantal bedrijven is zonder meer van de ene op de andere geregistreeerde overgegaan, deze zijn niet opgenomen in tabel 7. Uit deze tabel blijkt, dat er 9 geregistreeerde bedrijven geheel zijn verdwenen, waarvan 7 uit de groepen C, D en speciale bedrijven. Daartegenover staat, dat er ook weer 9 geregistreeerden zijn bijgekomen, waarvan 7 in de groepen A en B en

Over de ontsluiting valt wel iets te zeggen. Met behulp van de C.D.-enquête zijn namelijk gegevens verzameld over de bereikbaarheid van percelen, voornamelijk met betrekking tot het transport per boot. Uit tabel 9 blijkt dan wel dat met name in het veengebied de ontsluiting verre van ideaal genoemd mag worden. Er zijn nog vele bedrijven, in totaal 39, die percelen grond in gebruik hebben welke uitsluitend per boot bereikbaar zijn.

Tabel 9

TRANSPORT PER BOOT EN TER BEDE

Landbouwers	Aantal bedrijven met gegevens	Percentage bedrijven							
		met percelen alleen bereikbaar		met een boot	dat per boot vervoert				overig en onbekend
					melk	vee	mest	hooi	
		per boot	ter bede						
Kleigebied:									
1-15 ha	34	6	9	9	9	6	6	6	-
15-30 ha	41	5	10	12	12	7	7	5	2
≥ 30 ha	23	-	17	-	-	-	-	-	-
Totaal	98	4	11	8	8	5	5	4	1
Veengebied:									
1-15 ha	43	44	42	60	46	26	37	44	9
15-30 ha	59	22	37	31	20	12	14	15	7
≥ 30 ha	18	17	22	22	6	17	17	17	6
Totaal	120	29	37	40	28	18	23	26	8
Alle landb.	218	18	25	26	19	12	15	16	5

Bron: C.D. 1962

Nog meer bedrijven hebben percelen in gebruik die slechts ter bede - over bij anderen in gebruik zijnde grond tot wederopzegging toe - te bereiken zijn. Een kwart van alle landbouwers is in het bezit van een boot (in het veengebied 40%), terwijl bijna een vijfde deel van de landbouwers melk per boot vervoert. Ook vervoer van mest en hooi per boot komt veelvuldig voor, zowel ten gevolge van het feit dat sommige percelen anders niet bereikbaar zijn, als om te vermijden dat met deze zware lasten het land van anderen stukgereden wordt. Opmerkelijk ongunstig zijn de omstandigheden waarin de bedrijven van 1 - 15 ha in het veengebied verkeren. De grote bedrijven hebben de minste ontsluitingsmoeilijkheden. Uit bijlage 10 blijkt, dat van de 55 bedrijven die percelen hebben welke alleen ter bede bereikbaar zijn, 24 bovendien percelen hebben, die alleen per boot zijn te bereiken. Tevens blijkt uit deze bijlage dat het vervoer per boot van vee, mest en hooi hoofdzakelijk geschiedt door bedrijven, die percelen bezitten welke op geen andere manier bereikbaar zijn.

Melkvervoer per boot gebeurt méér dan rechtstreeks een gevolg is te achten van de ligging van de percelen. Het verladen van melk komt veelvuldig voor. De fabriek te Sybrandaburen voert alle melk aan per auto. Er varen echter enkele boten van de fabriek die de melk naar de weg vervoeren. Bovendien is er een aantal boeren, dat zelf de melk per boot vervoert naar de weg.

Tenslotte zijn er gegevens verzameld over de erfontsluiting van de boerderijen in het ruilverkavelingsgebied, welke zijn opgenomen in bijlage 11. Slechts 41% van de boerderijen ligt vlak aan de openbare weg of minder dan 50 meter van de openbare weg verwijderd, bijna evenveel, namelijk 39%, heeft een reed van 100 meter of langer. De overige 20% heeft een reed van 50 - 100 meter. Ook hier is de situatie in het veengebied iets ongunstiger dan in het kleigebied. Van de boerderijen met een reed is deze in het kleigebied voor 99% van een verharding voorzien, in het veengebied voor 87%. De toestand van de verharding is over het algemeen matig tot goed, in het veengebied minder dan in het kleigebied.

§ 5. U t i l i t e i t s v o o r z i e n i n g e n

Met betrekking tot de voorziening van de bedrijven met electriciteit en waterleiding, alsmede telefoon, zijn gemeentelijke gegevens bekend, ontleend aan de landbouwtelling 1960. Uit tabel 10 kan worden afgeleid dat de bedrijven in Rauwerderhem relatief zowel ten opzichte van het landbouwgebied als wel van de provincie Friesland een gunstige positie innemen. Absoluut gezien is een kwart van de landbouwbedrijven zonder watervoorziening nog bijzonder veel.

Tabel 10

UTILITEITSVOORZIENING

Gebied	Aantal bedrij- ven	Percentage bedrijven				
		met telefoon	aangesloten op elec- trisch net	met watervoorziening		
				totaal 1)	openbare aansluiting	norton- pomp
Rauwerderhem	160	58	90	78	76	2
Kleiweidestreek	3280	55	90	72	71	1
Friesland	23338	36	87	71	68	3

1) inclusief nortonpomp

Bron: C.B.S. Landbouwtelling 1960

§ 6. T o e s t a n d e n i n r i c h t i n g v a n e r f, w o n i n g e n b e d r i j f s g e b o u w e n (bijlage 12 t/m 19)

De erfontsluiting is in paragraaf 4 aan de orde geweest. De R.L.V.D. heeft een beoordeling van de toestand van de erven verstrekt. Zowel de doelmatigheid als de verharding zijn in bijna een kwart van de gevallen

in het kleigebied en het veengebied als uitgesproken slecht gekwalificeerd. Een goede doelmatigheid en/of verharding wordt naar verhouding in het kleigebied tweemaal zoveel aangetroffen als in het veengebied.

Eenzelfde manier van beoordelen als met betrekking tot de erven is op de woningen toegepast. Hier zijn de criteria: doelmatigheid en staat van onderhoud. Van ongeveer 17% van de woningen is de doelmatigheid slecht, van 41% matig en van de overige matig goed tot goed. De staat van onderhoud is over het algemeen zeer behoorlijk.

Over de bedrijfsgebouwen is meer bekend, zowel uit de landbouwtellinggegevens als ook uit de enquête van de C.D. en de beoordeling door de R.L.V.D. In tabel 11 zijn gegevens over de ouderdom van de bedrijfsgebouwen opgenomen. Vele boerderijen zijn van een respectabele ouderdom; meer dan een kwart van de bedrijfsgebouwen is meer dan honderd jaar oud, terwijl bijna tweederde reeds meer dan vijftig jaar staat.

Tabel 11

BOUWJAAR VAN DE BEDRIJFSGEBOUWEN

Landbouwers	Aantal bedrijven		Percentage bedrijven waarvan het hoofdgebouw gebouwd is				eigendom is van de gebruiker
	totaal	met gegevens	vóór 1850	1850-1914	1915-1940	na 1940	
1-15 ha	94	89	27	42	27	4	66
15-30 ha	108	108	30	50	17	3	43
≥ 30 ha	46	46	24	52	22	2	28
Alle landbouwers	248	243	28	47	22	3	49
Kleigebied	119	119	35	39	26	-	44
Veengebied	129	124	20	56	18	6	53

Bron: C.B.S. 1961

De oudste boerderijen komen het meest in het kleigebied voor. In het veengebied is iets meer dan de helft (53%) van de gebouwen het eigendom van de gebruiker, in het kleigebied 44%. Met betrekking tot de eigendom van de cultuurgrond moeten deze percentages worden gehalveerd, zoals in § 7 zal blijken.

Volgens de gegevens van bijlage 14 heeft ruim 60% van de bedrijven van landbouwers naast een hoofdbedrijfsgebouw nog één of meer bijgebouwen. Dezelfde bijlage geeft de beoordeling van de toestand van deze gebouwen weer. Van de hoofdbedrijfsgebouwen verdient in beide gebieden minder dan de helft het predicaat goed of matig-goed, van de bijgebouwen in het kleigebied een derde en in het veengebied een vijfde. Er blijft dus nogal wat te wensen over, vooral wat de bijgebouwen betreft. Behalve de toestand speelt natuurlijk de doelmatigheid een belangrijke rol. In

Melkvervoer per boot gebaart méér dan rechtstreeks een gevolg is te achten van de ligging van de percelen. Het verladen van melk komt veelvuldig voor. De fabriek te Sybrandaburen voert alle melk aan per auto. Er varen echter enkele boten van de fabriek die de melk naar de weg vervoeren. Bovendien is er een aantal boeren, dat zelf de melk per boot vervoert naar de weg.

Tenslotte zijn er gegevens verzameld over de erfontsluiting van de boerderijen in het ruilverkavelingsgebied, welke zijn opgenomen in bijlage 11. Slechts 41% van de boerderijen ligt vlak aan de openbare weg of minder dan 50 meter van de openbare weg verwijderd, bijna evenveel, namelijk 39%, heeft een reed van 100 meter of langer. De overige 20% heeft een reed van 50 - 100 meter. Ook hier is de situatie in het veengebied iets ongunstiger dan in het kleigebied. Van de boerderijen met een reed is deze in het kleigebied voor 99% van een verharding voorzien, in het veengebied voor 87%. De toestand van de verharding is over het algemeen matig tot goed, in het veengebied minder dan in het kleigebied.

§ 5. U t i l i t e i t s v o o r z i e n i n g e n

Met betrekking tot de voorziening van de bedrijven met electriciteit en waterleiding, alsmede telefoon, zijn gemeentelijke gegevens bekend, ontleend aan de landbouwtelling 1960. Uit tabel 10 kan worden afgeleid dat de bedrijven in Rauwerderhem relatief zowel ten opzichte van het landbouwgebied als wel van de provincie Friesland een gunstige positie innemen. Absoluut gezien is een kwart van de landbouwbedrijven zonder watervoorziening nog bijzonder veel.

Tabel 10

UTILITEITSVOORZIENING

Gebied	Aantal bedrij- ven	Percentage bedrijven				
		met telefoon	aangesloten op elec- trisch net	met watervoorziening		
				totaal 1)	openbare aansluiting	norton- pomp
Rauwerderhem	160	58	90	78	76	2
Kleiweidestreek	3280	55	90	72	71	1
Friesland	23338	36	87	71	68	3

1) inclusief nortonpomp

Bron: C.B.S. Landbouwtelling 1960

§ 6. T o e s t a n d e n i n r i c h t i n g v a n e r f, w o n i n g e n b e d r i j f s g e b o u w e n (bijlage 12 t/m 19)

De erfontsluiting is in paragraaf 4 aan de orde geweest. De R.L.V.D. heeft een beoordeling van de toestand van de erven verstrekt. Zowel de doelmatigheid als de verharding zijn in bijna een kwart van de gevallen

in het kleigebied en het veengebied als uitgesproken slecht gekwalificeerd. Een goede doelmatigheid en/of verharding wordt naar verhouding in het kleigebied tweemaal zoveel aangetroffen als in het veengebied.

Eenzelfde manier van beoordelen als met betrekking tot de erven is op de woningen toegepast. Hier zijn de criteria: doelmatigheid en staat van onderhoud. Van ongeveer 17% van de woningen is de doelmatigheid slecht, van 41% matig en van de overige matig goed tot goed. De staat van onderhoud is over het algemeen zeer behoorlijk.

Over de bedrijfsgebouwen is meer bekend, zowel uit de landbouwtellinggegevens als ook uit de enquête van de C.D. en de beoordeling door de R.L.V.D. In tabel 11 zijn gegevens over de ouderdom van de bedrijfsgebouwen opgenomen. Vele boerderijen zijn van een respectabele ouderdom; meer dan een kwart van de bedrijfsgebouwen is meer dan honderd jaar oud, terwijl bijna tweederde reeds meer dan vijftig jaar staat.

Tabel 11

BOUWJAAR VAN DE BEDRIJFSGEBOUWEN

Landbouwers	Aantal bedrijven		Percentage bedrijven waarvan het hoofdgebouw gebouwd is				eigendom is van de gebruiker
	totaal	met gegevens	vóór 1850	1850-1914	1915-1940	na 1940	
1-15 ha	94	89	27	42	27	4	66
15-30 ha	108	108	30	50	17	3	43
≥ 30 ha	46	46	24	52	22	2	28
Alle landbouwers	248	243	28	47	22	3	49
Kleigebied	119	119	35	39	26	-	44
Veengebied	129	124	20	56	18	6	53

Bron: C.B.S. 1961

De oudste boerderijen komen het meest in het kleigebied voor. In het veengebied is iets meer dan de helft (53%) van de gebouwen het eigendom van de gebruiker, in het kleigebied 44%. Met betrekking tot de eigendom van de cultuurgrond moeten deze percentages worden gehalveerd, zoals in § 7 zal blijken.

Volgens de gegevens van bijlage 14 heeft ruim 60% van de bedrijven van landbouwers naast een hoofdbedrijfsgebouw nog één of meer bijgebouwen. Dezelfde bijlage geeft de beoordeling van de toestand van deze gebouwen weer. Van de hoofdbedrijfsgebouwen verdient in beide gebieden minder dan de helft het predicaat goed of matig-goed, van de bijgebouwen in het kleigebied een derde en in het veengebied een vijfde. Er blijft dus nogal wat te wensen over, vooral wat de bijgebouwen betreft. Behalve de toestand speelt natuurlijk de doelmatigheid een belangrijke rol. In

bijlage 15 komen enige gegevens over het inwendige van de gebouwen aan de orde benevens siloruimte en gierkelders. In het algemeen is de tasruimte voldoende; de stalruimte laat reeds in meerdere gevallen te wensen over en de werktuigenberging laat nog veel te wensen over. Een en ander hangt duidelijk samen met de ouderdom van de bedrijfsgebouwen: voor een dichtere veebezetting maar vooral voor de in de jongste tijd snel plaatsvindende mechanisatie is naar huidige begrippen de bedrijfsinrichting onvoldoende. Uit de gegevens blijkt duidelijk dat ook de behoefte aan siloruimte zich meer en meer doet gevoelen, deze is bij driekwart van de bedrijven onvoldoende.

Uit bijlage 16 blijkt dat 94% van de bedrijven van landbouwers groenvoeder inruilt, terwijl 29% van de bedrijven groenvoedersilo's bezit. Enkele moderne bedrijfsuitrustingsstukken, zoals een loopstal voor jongvee, een mengmestkelder en hooiventilatie, waren in het ruilverkavelingsgebied in 1961 nog betrekkelijk weinig aanwezig. De gegevens over de ouderdom van de stallen zijn in overeenstemming met die over de bedrijfsgebouwen. Niet minder dan 81% van de vóór 1940 gebouwde stallen is gemoderniseerd. Door middel van de enquête is aan de bedrijfshoofden gevraagd hoe de bezetting van de stalruimte voor melkvee er voor staat en op welke plaats het jongvee is gestald. Onder stalruimte wordt dan verstaan de aanwezige ruimte en de zonder ingrijpende verbouwingen beschikbaar te maken ruimte. De bezetting van de stalruimte in de hoofdbedrijfsgebouwen is volgens bijlage 17:

	geheel bezet	niet geheel bezet	te klein
kleigebied	48%	42%	10%
veengebied	38%	49%	13%

De bedrijven, die melkkoeien hebben gestald in daarvoor niet bestemde ruimten - stalruimte "te klein" - zijn verhoudingsgewijs verreweg in de minderheid. Het zijn voornamelijk de bedrijven met de grootste melkveestapels. Overigens blijkt er dus nog wel ruimte voor uitbreiding van de melkveestapel te zijn. Ruim de helft van de bedrijven met jongvee gebruikt voor de stalling daarvan, behalve het hoofdbedrijfsgebouw, tevens andere ruimten.

Tenslotte is de algehele indruk van woning, bedrijfsgedeelte, erf en erfontsluiting door de Cultuurtechnische Dienst en de Rijkslandbouwvoorlichtingsdienst in een puntenschaal beoordeeld. De resultaten daarvan zijn opgenomen in bijlage 19. Een samenvatting op de wijze van schoolrapportcijfers laat zien, dat voor 168 van de 227 bedrijven van landbouwers - dat is 74% - een "voldoende" is genoteerd.

§ 7. E i g e n d o m e n p a c h t (bijlage 20)

In het ruilverkavelingsgebied overheerst de pacht als rechtsvorm van het grondgebruik. Driekwart van de cultuurgrond die in gebruik is bij landbouwers is gepacht, van de gebouwen ruim de helft. Hoewel er met betrekking tot het percentage gepachte grond weinig verschillen tussen het klei- en veengebied bestaan, is het percentage zuiver gepachte en

zuiver in eigendom geëxploiteerde bedrijven in het kleigebied hoger (74%) dan in het veengebied (62%). Bij de C- en D- grondgebruikers is de verhouding tussen gepachte grond en grond in eigendom ongeveer fifty-fifty: degene die grond afstoot zal daarvoor in de eerste plaats gepachte grond bestemmen.

De door de landbouwers gepachte grond is voor 50% het eigendom van particulieren-niet-landbouwers, voor 16% van rechtspersonen (overheid 1%) en voor 30% van land- en tuinbouwers. Een zesde deel van de particuliere eigenaren wordt door de ouders van de pachters gevormd. Interessant is het te weten, dat er een duidelijk verband bestaat tussen de bedrijfsgrootte en het percentage behuïsd gepachte grond:

landbouwers	percentage gepachte grond	
	met bedrijfsgebouwen	zonder
1 - 15 ha	37	63
15 - 30 ha	78	22
≥ 30 ha	92	8
alle landbouwers	76	24

De los-land-pachters komen dus voornamelijk voor op de kleinere bedrijven.

HOOFDSTUK III

DE LANDBOUWBEDRIJVEN

De externe produktie-omstandigheden zijn in het vorige hoofdstuk besproken, in dit hoofdstuk komen de interne produktie-omstandigheden aan de orde in de zin van: gegeven het raam waarbinnen hij kan werken, hoe richt de grondgebruiker zijn bedrijf in. In de eerste paragraaf zal aan de wijze van het grondgebruik aandacht worden besteed. Aangezien daar weinig variatie in blijkt te bestaan, ragenoeg het gehele gebied is grasland, wordt in dezelfde paragraaf de veestapel behandeld. Een belangrijk aspect van de moderne bedrijfsvoering, de mechanisatie, wordt nader beschouwd in de tweede paragraaf. De derde paragraaf handelt over de arbeidsbezetting.

§ 1. Grondgebruik en veestapel (bijlage 22 t/m 25)

Het grondgebruik van de landbouwers en de C- en D- grondgebruikers is nogal eenvoudig: 100% van de cultuurgrond is in gebruik als grasland. De oppervlakte cultuurgrond, welke door deze bedrijven in beslag wordt genomen, bedraagt voor bedrijven van:

landbouwers	1 - 15 ha:	886 ha	C- grondgebruikers	86 ha
	15 - 30 ha:	2451 ha	D- grondgebruikers	53 ha
	≥ 30 ha:	1677 ha		

Al even eenvoudig is een beschrijving van het graslandbestand: dit bestaat geheel uit blijvend grasland van 10 jaar en ouder.

Vijf grondgebruikers als speciale bedrijven ingedeeld, hebben een afwijkende bedrijfsvoering. Het betreft 5 tuinders-fruittelers met in totaal 5 ha cultuurgrond (zie bijlage 21).

De melkveehouderij is de belangrijkste bron van inkomsten, de mestrij speelt een rol van geringe betekenis. De melkveebezetting, uitgedrukt in het aantal melkkoeien per 100 ha, is in het kleigebied gemiddeld iets dichter dan in het veengebied. Ook wordt in het kleigebied meer jongvee aangehouden, zoals uit tabel 12 blijkt. Per bedrijfsgroottesklasse komen weer andere verschillen aan het licht. In bijlage 22 zijn de bedrijven van landbouwers naar grootteklasse ingedeeld. De melkveebezetting neemt af van gemiddeld 181 op de bedrijven van 1-5 ha tot 94 op de bedrijven van 40 ha en groter. Het aantal stuks jongvee per 100 melkkoeien neemt enigszins toe bij toenemende bedrijfsgrootte, per 100 ha bezien zal er echter nauwelijks van enig verschil sprake zijn.

Tabel 12

RUNDVEESTAPEL

Bedrijven van	Aantal bedrij- ven	Aantal melk- koeien p.100 ha grasland	Per 100 melkkoeien		Bedrijven met mestkalveren		Bedrijven met overig mestvee	
			aantal kalve- ren	aant. pin- ken	aantal bedrij- ven	gemid- deld p. bedrijf	aantal bedrij- ven	gemid- deld p. bedrijf
Landbouwers								
kleigebied	119	122	49	36	9	4,4	27	4,3
veengebied	129	117	46	33	16	3,4	22	9,0
alle landbouwers	248	119	47	34	25	3,8	49	6,4
C- grondgebruikers	13	124	31	34	1	2,0	4	7,8
D- grondgebruikers	14	55	48	110	-	-	6	10,2

Bron: C.B.S. 1962

Het verband tussen de bedrijfsgrootte en het aantal melkkoeien is vrij nauw, zoals uit bijlage 23 valt te lezen.

Over de veebezetting op de C- en D- bedrijven valt wegens het geringe aantal bedrijven niet veel te zeggen, het houden van mestkalveren is op deze bedrijven niet van betekenis.

Met betrekking tot de melkproduktie, kan worden opgemerkt dat de koeien in het ruilverkavelingsgebied gemiddeld telkenjare zo'n 100 à 200 kg meer opbrengen dan in geheel Friesland. Ook het vetgehalte van de melk ligt hoger. Zowel het aantal gecontroleerde koeien als daarmee samenhangend de melkgift per koe en het vetgehalte van de melk zijn in de loop der jaren gestegen. Jaarlijkse schommelingen in de produktie komen natuurlijk voor.

De meeste boeren leveren de melk aan de binnen het blok gelegen Coöp. Zuivelfabriek "De Lege Geaen" te Sybrandaburen. Voor het overige gaat de melk naar fabrieken te Sneek, Roordahuizum en Scharnegontum. Van de helft van de bedrijven wordt de melk per auto naar de fabrieken gebracht, paard en wagen komen in de tweede plaats. Een omslachtige en daarom kostbare wijze van vervoer is het vervoer per boot hetgeen vanzelfsprekend in de zomer meer plaatsvindt dan in de winter.

De overige veehouderij is met uitzondering van de schapen, van bijzonder geringe betekenis. Er zijn slechts 7 bedrijven met fokzeugen en 4 bedrijven met mestvarkens, de gemiddelde aantallen dieren per bedrijf zijn nauwelijks vermelding waard. Evenmin van betekenis is de kippenhouderij. Slechts één bedrijf - een speciaal bedrijf - heeft 800 kippen.

De schapenhouderij is zoals gezegd van meer betekenis: er zijn 114 bedrijven met schapen - 46% van alle bedrijven van landbouwers - met gemiddeld meer dan 21 schapen per bedrijf. In het kleigebied is de schapenhouderij belangrijker dan in het veengebied; hetgeen vooral tot uiting komt in de gemiddelde aantallen schapen per bedrijf in het kleigebied (26,6) en het veengebied (15,4). De percentages bedrijven met

schapen, resp. 50 en 43, wijzen ook enigszins in deze richting. De schapenhouderij is een gevestigde bedrijfstak in dit gebied, die om zijn arbeidsextensieve wijze van graslandgebruik veel sterker op de grotere bedrijven is geconcentreerd dan op de kleinere.

Bedrijfsgrootte	Percentage bedrijven met schapen	Gemiddeld aantal schapen
1 - 15 ha	21	12,5
15 - 30 ha	57	21,0
≥ 30 ha	70	27,1

De uitkomsten van de schapenhouderij zijn de laatste jaren zeer bevredigend geweest.

§ 2. Mechanisatie (bijlage 26 t/m 29)

Ongetwijfeld zal in dit gebied de verbetering van de ontsluiting en de waterbeheersing, met name veengedeelte, bevorderlijk zijn voor de mechanisatie. Enkele gegevens wijzen namelijk op een duidelijke achterstand in dit opzicht van het veengebied tegenover het kleigebied.

Uit bijlage 26 blijkt, dat er in het kleigebied geen bedrijven van landbouwers met 20 of meer koeien zijn, waar een melkmachine ontbreekt. In het Veengebied zijn er nog 8 bedrijven met 20 of meer koeien, die het zonder melkmachine doen. Ruim twee derde van de bedrijven met 10-19 melkkoeien beschikt over een melkmachine; op 3 van de 24 bedrijven met minder dan 10 melkkoeien komt nog een melkmachine voor.

In het kleigebied heeft 41% van de bedrijven van landbouwers een trekker, in het veengebied 35%. Dit verschil kan verband houden met het feit, dat in het veengebied de ontsluiting het slechts is.

Op de C- en D- bedrijven komen geen trekkers voor, wel op twee van de vijf speciale bedrijven. Het percentage bedrijven met paarden is bij de landbouwers in klei- en veengebied bijna hetzelfde, namelijk resp. 67 en 70. Het paard is dus nog een belangrijke leverancier van werkkracht.

De gegevens van de landbouwtelling van 1960 geven een indruk van het gebruik van enkele andere grote werktuigen. De werktuigen zijn eigendom of het loonbedrijf wordt ingeschakeld. Het laatste gebeurt veelvuldig ten aanzien van stalmeeststrooiers, trekkermaaibalken, opraappersen en trekkers. Gemeenschappelijk eigendom of -gebruik komen weinig voor. Er dient rekening mee te worden gehouden dat deze gegevens van 1960 en dus verouderd zijn.

§ 3. Arbeidsbezetting (bijlage 30 t/m 34)

Voor een overzicht van de ontwikkeling van het aantal arbeidskrachten in de periode van 1959 tot 1962 dienen de gegevens van de metingen in beide jaren. De telling van 1959 maakt geen onderscheid tussen bedrijfshoofden en meewerkende gezinsleden.

ARBEIDSKRACHTEN IN 1959 EN 1962 OP BEDRIJVEN VAN LANDBOUWERS

Arbeidskrachten		Aantal in de jaren		Afname 1959 - 1962	
		1959	1962	aantal	%
Gezinsleden 1)	M.	365	353	12	3
	V.	63	50	13	21
Vreemden	M.	143	114	29	20
	V.	6	6	0	0
Alle arbeidskrachten					
	M.	508	467	41	8
	V.	69	56	13	19

1) inclusief bedrijfshoofd

Bron: C.B.S. 1959, 1962.

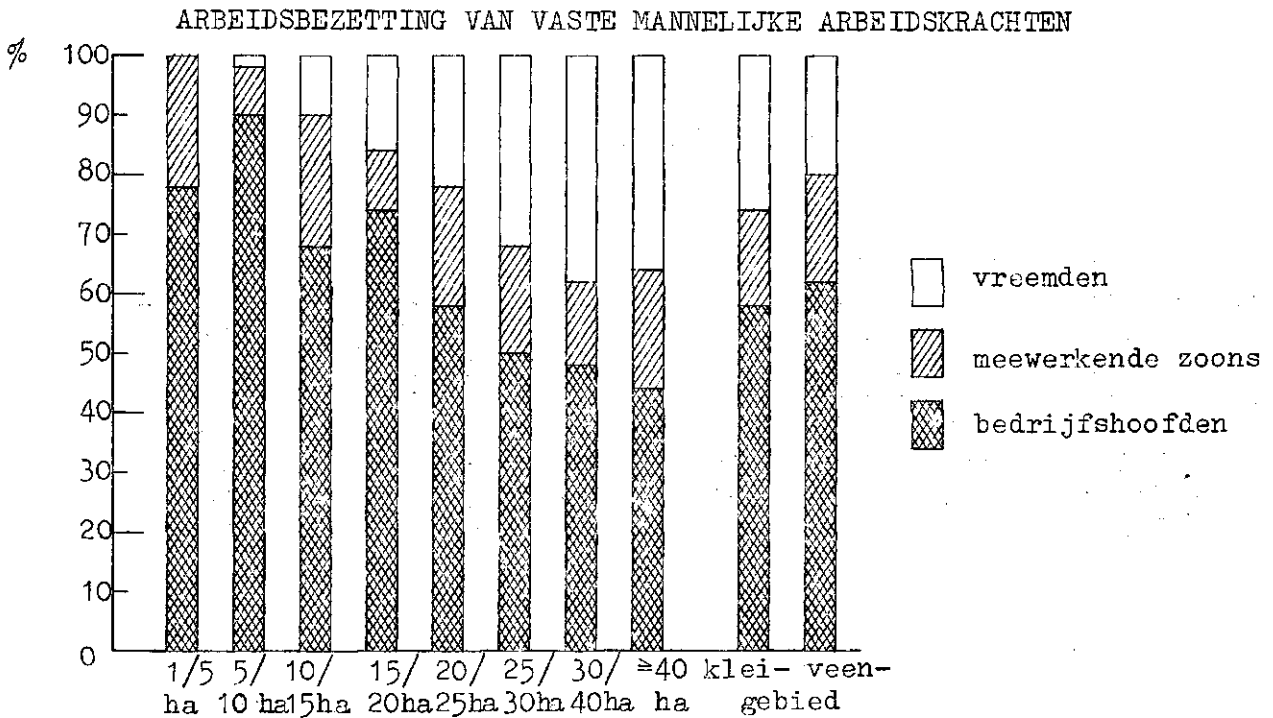
In tabel 13 moest dit dus achterwege blijven. In de bijlagen 30 en 31 zijn meer volledige gegevens over deze tellingen opgenomen.

Het aantal vrouwelijke gezinsarbeidskrachten is in de driejarige periode van 1959 tot 1962 het sterkst afgenomen. Daarop volgen de vreemde mannelijke arbeidskrachten met gemiddeld 7% per jaar. Bij de mannelijke gezinsleden is de daling waarschijnlijk het grootst ten aanzien van de meewerkende zoons, omdat het aantal bedrijven van landbouwers slechts met twee is afgenomen.

Dank zij de medewerking van de Prov. Voedselcommissaris voor Friesland konden de gegevens van de arbeidskrachtentelling van december 1962 verwerkt worden. Daarbij is door het L.E.I. een omrekening van de diverse categorieën arbeidskrachten tot z.g. volwaardige arbeidskrachten (v.a.k.) toegepast.

Het aantal volwaardige arbeidskrachten per bedrijf neemt toe naarmate de bedrijfsgrootte toeneemt, echter niet geheel evenredig. Het aantal hectares per v.a.k. stijgt namelijk tegelijkertijd. Het aandeel van het bedrijfshoofd in de arbeidsbezetting daalde van 77% op de bedrijven van 1 - 15 ha naar 45% op de bedrijven van 30 ha en groter, het aandeel van de zoons blijft in alle grootteklassen gelijk, namelijk 13%. Op de bedrijven van C- grondgebruikers wordt een ongeveer even groot percentage van de arbeidsbezetting door de bedrijfshoofden geleverd als op de bedrijven van landbouwers. Op de bedrijven van D- grondgebruikers en op de speciale bedrijven verzorgt het bedrijfshoofd bijna alle arbeid zelf. Beschouwd naar arbeidsbezettingstype (bijlage 33) komt de combinatie "bedrijfshoofd-vreemd personeel" het meeste voor; vervolgens, doch heel wat minder veelvuldig, "bedrijfshoofd alléén" en "bedrijfshoofd met zoon(s) en vreemd personeel." De combinatie bedrijfshoofd met zoon(s), al of niet met overige arbeidskrachten, komt op 26% van de bedrijven voor.

Het aandeel van de verschillende categorieën mannelijke vaste arbeidskrachten in het totale aantal mannelijke vaste arbeidskrachten op de landbouwbedrijven in de verschillende grootteklassen, is aan-schouwelijk voorgesteld in grafiek 2.

De vrouwelijke vaste arbeidskrachten bestaan hoofdzakelijk uit meewerkende echtgenotes.

Van de tijdelijke arbeidskrachten is het aantal werkweken bekend. Van de bedrijven van landbouwers van 10 ha en meer maakt ongeacht de grootteklasse ongeveer 60% gebruik van tijdelijke arbeidskrachten, op de bedrijven beneden 10 ha ligt dit percentage in de buurt van de 30 tot 40. Van alle door tijdelijke arbeidskrachten geleverde arbeid komt 76% voor rekening van landarbeiders.

De verdeling van het aantal werkweken van tijdelijke arbeidskrachten over het jaar is natuurlijk door allerlei omstandigheden, vooral door het weer, van jaar tot jaar verschillend. De verdeling van het aantal werkweken van alle tijdelijke arbeidskrachten over de periode december 1961 tot en met november 1962 kon echter worden nagegaan. De procentuele verdeling van het aantal werkweken over vier 3-maandelijkse perioden op bedrijven van landbouwers is opgenomen in het volgende staatje:

	dec. 1961 t/m febr. 1962	maart t/m mei 1962	juni t/m aug. 1962	sept. t/m nov. 1962
kleigebied	4%	23%	56%	17%
veengebied	17%	25%	44%	14%

Opmerkelijk is de meer regelmatige spreiding over de seizoenen in het veengebied in vergelijking met het kleigebied.

HOOFDSTUK IV

AGRARISCH-SOCIALE ASPECTEN

In dit laatste hoofdstuk wordt de aandacht gericht op enkele agrarisch-sociale aspecten van de landbouwbevolking. Leeftijd en onderwijs zijn van het grootste belang bij de aanvaarding van een gewijzigd, een modern, cultuurpatroon. De tegenwoordige ruilverkaveling, vergezeld van een streekverbetering, vraagt veel van het aanpassingsvermogen van de agrarische bevolking. Het is echter te betreuren dat de gegevens van de landbouwtellingen onvoldoende mogelijkheden bieden aan deze aspecten de nodige aandacht te geven. Daarom worden achtereenvolgens de leeftijdsopbouw (§ 1), het onderwijs (§ 2) en de bedrijfsopvolging (§ 3) slechts zeer summier belicht.

§ 1. Leeftijdsopbouw

a. Bedrijfshoofden

Tabel 14

DE LEEFTIJD VAN DE BEDRIJFSHOOFDEN (LANDBOUWERS)

Bedrijfs-grootte- klasse Gebied	Aantal bedrijfs- hoofden	Percentage in de leeftijdsklasse					Gemiddelde leeftijd in jaren
		< 35 jaar	35-44 jaar	45-54 jaar	55-64 jaar	≥ 65 jaar	
1-15 ha	94	15	19	32	29	5	49
15-30 ha	108	12	17	28	29	14	51
≥ 30 ha	46	2	17	39	31	11	53
alle bedrijven	248	11	18	32	29	10	51
kleigebied	119	8	18	34	29	11	51
veengebied	129	13	18	30	30	9	50

Bron: P.B.H.

De gemiddelde leeftijd van de bedrijfshoofden is op de grotere bedrijven hoger dan op de kleinere. Uit de tabel blijkt duidelijk dat de oorzaak hiervan voornamelijk is te vinden in de twee uiterste leeftijdsklassen: het percentage in de jongste leeftijdsklasse daalt bij toenemende bedrijfs-grootte, terwijl het percentage in de oudste leeftijdsklasse stijgt of nagenoeg op hetzelfde niveau blijft. In het kleigebied zijn de bedrijfshoofden gemiddeld iets jonger dan in het veengebied.

De gemiddelde leeftijd van de bedrijfshoofden op de C- bedrijven is 55 jaar, op de D- bedrijven 72 jaar en op de speciale bedrijven 45 jaar.

b. Meewerkende zoons

Het aantal inwonende zoons bedraagt 65. Van hen zijn er 50 (77%) jonger dan 30 jaar, 10 (15%) tussen 30 jaar en 40 jaar en 5 (8%) veertig jaar en ouder. Opmerkelijk is het hoge aantal - bijna 50% - meewerkende zoons van 14 tot 20 jaar.

c. Vreemde vaste arbeidskrachten

Van de 94 vreemde vaste arbeidskrachten volgt hier de leeftijdsopbouw.

< 20 jaar:	6 of 6%	In totaal 53% is 40 jaar of ouder
20 - 24 jaar:	4 of 4%	Opvallend is het naar verhouding geringe
25 - 29 jaar:	11 of 12%	aantal vreemde arbeidskrachten in de jongere
30 - 39 jaar:	23 of 25%	leeftijdsklassen. Het ziet er naar uit dat
40 - 64 jaar:	44 of 47%	niet alle werknemers die de 65-jarige leeftijd
≥ 65 jaar:	6 of 6%	bereiken een "plaatsvervanger" zullen hebben,

zodat het aantal vreemde vaste arbeidskrachten verder zal blijven dalen.

§ 2. O n d e r w i j s

In tabel 15 wordt een overzicht gegeven van de onderwijssituatie, speciaal met betrekking tot het landbouwonderwijs, van de in de vorige paragraaf onderscheiden categorieën arbeidskrachten.

Tabel 15

ARBEIDSKRACHTEN EN ONDERWIJS

	Aantal personen					
	totaal	met land- en tuinbouwonderwijs			zonder land- of tuinbouwonderwijs	onderwijs onbekend
		hoger en middelbaar	lager	overig		
Bedrijfshoofden (landbouwers)	240	53	54	57	72	4
Meewerkende zoons (inwonend)	65	15	22	3	25	-
Vreemde vaste arbeidskrachten	94	4	9	9	70	2

Bron: C.B.S. Landbouwtelling december 1962.

Daar blijkt uit, dat van de bedrijfshoofden 30%, van de meewerkende zoons 38 en van de werknemers 74% geen enkele vorm van landbouwonderwijs heeft genoten. Dit hoge percentage bij de werknemers wijst erop dat er

weinig is dat hen aan hun beroep bindt.

Deze gegevens zijn niet geheel volledig wanneer de leeftijden er niet bij betrokken worden. Het blijkt dan dat er bij de bedrijfshoofden een zeer sterke samenhang bestaat tussen de leeftijd en het genoten landbouwonderwijs, zoals blijkt uit het volgende staatje.

	hoger en middelbaar-	lager-	overig-	geen landbouwonderwijs
< 30 jaar	44%	44%	12%	0%
30 - 39 jaar	37%	37%	8%	16,8%
40 - 64 jaar	15%	15%	29%	39%
≥ 65 jaar	11%	17%	44%	28%

De samenhang tussen bedrijfsgrootte en onderwijs is bij de bedrijfshoofden niet minder opmerkelijk:

	hoger en middelbaar-	lager-	overig-	geen land- en tuinbouwonderwijs
1 - 15 ha	9%	22%	15%	54%
15 - 30 ha	20%	25%	30%	21%
≥ 30 ha	48%	18%	18%	10%

Deze cijfers spreken zodanig voor zichzelf dat ze geen commentaar behoeven. Per gebied bezien komt naar voren dat in het kleigebied 30% van de bedrijfshoofden hoger- en middelbaar vakonderwijs hebben genoten tegen 14% in het veengebied. Andersom heeft in het veengebied 31% van de bedrijfshoofden lager vakonderwijs genoten tegen 14% in het kleigebied. De overige percentages ontlopen elkaar weinig.

Met betrekking tot de meewerkende zoons kan nog gezegd worden dat het percentage zonder vakonderwijs zo hoog ligt, omdat een aantal hunner dit nog moet volgen. Zo blijkt, dat van de 20 - 29 jarigen, 19 in totaal, er niemand is, die geen vakonderwijs heeft genoten; van de 31 jonger dan 20 jaar maar liefst 18.

De onderwijssituatie bij de vreemde vaste arbeidskrachten is, zoals gezegd, niet rooskleurig. Van de ouder dan 30 jarigen heeft 16% een of andere vorm van agrarisch vakonderwijs genoten (12% cursussen), van de 20-30 jarigen 67% (allen dagonderwijs, 27% middelbaar en hoger). Van de jonger dan 20 jarigen niemand. Mogelijk ligt dat nog in het verschiet. Er zijn 14 boerenzoons onder deze categorie arbeidskrachten, van hen heeft de helft agrarisch vakonderwijs gehad.

§ 3. Bedrijfsopvolging

Met het oog op de toekomstige ontwikkeling van de bedrijfsgrootte-structuur (d.w.z. het aantal landbouwers en het aantal bedrijven van verschillende grootte) is het van belang een indruk te hebben van de verhouding tussen het aantal bedrijfsopvolgers en het aantal voor hen vrijkomende plaatsen. Immers, is er een "teveel" aan opvolgers, dan kan

er een vergroting van het aantal bedrijven optreden door afsplitsing, e.d. ofwel de opvolgers waarvoor geen plaats is vloeien af naar elders c.q. verlaten de landbouw. Bij een "tekort" aan opvolgers zal het aantal bedrijven in de toekomst kunnen verminderen, danwel zullen vrijkomende bedrijven worden overgenomen door landbouwers van elders afkomstig.

Hoewel dus een eventueel te constateren "tekort" of "teveel" aan opvolgers geen ondubbelzinnige aanwijzingen geeft over wat er met de bedrijfsgroottestructuur gaat gebeuren, is het toch van belang bij de bedrijfsopvolgingssituatie stil te staan.

Zoals in L.E.I.-verslag No. 18 "De Haagse Beemden" uitvoerig is uiteengezet, is het confronteren van het huidige aantal potentiële gegadigden voor een bedrijf met het huidige aantal bedrijven de eenvoudigste weg om in een enkel cijfer de opvolgingssituatie weer te geven. Bij de interpretatie van dit cijfer kunnen dan naar believen de aan de streek aangepaste veronderstellingen worden ingebracht.

Wanneer, zoals in het onderhavige geval, over het aantal potentiële opvolgers geen rechtstreekse informaties beschikbaar zijn, kan doorgaans met voldoende betrouwbaarheid een schatting hiervan worden gemaakt door de mannelijke meewerkende gezinsleden (welk aantal bekend is uit de metelling, zie bijlage 31) als potentiële opvolgers te beschouwen. Het blijkt echter dat in het ruilverkavelingsgebied de Sneeker Oudvaart het aantal mannelijke bedrijfshoofden nogal wat groter is dan het aantal bedrijven. Dit betreft gewoonlijk het geval van broers die gezamenlijk een bedrijf hebben (zie ook bijlage 33). Het verschil is in dit gebied echter wat groter dan alléén hierdoor kan worden verklaard. Mede gezien het in de vorige § gebleken grote aantal boerenzoons onder de landarbeiders, ligt het voor de hand te veronderstellen dat de "extra" bedrijfshoofden ook boerenzoons omvatten die dus uiteraard als potentiële opvolger moeten worden aangemerkt. Door deze redenen is in onderstaande tabel voor het aantal potentiële opvolgers, in afwijking van het gebruikelijke getal mannelijke meewerkende gezinsleden, het totaalaantal mannelijke gezinsleden minus het aantal bedrijven genomen (d.w.z. dat de "extra" bedrijfshoofden allen als potentiële opvolgers zijn aangemerkt). Ook in deze schatting kan uiteraard een onnauwkeurigheid schuilen, doch een algemene indruk van de situatie is ermee te verkrijgen.

Tabel 16

BEDRIJFSOPVOLGINGSSITUATIE

Landbouwbedrijven	Aantal bedr.		Aantal mannelijke gezinsleden minus aantal bedrijven		Aantal potentiële opvolgers per 100 bedrijven	
	'59	'62	'59	'62	'59	'62
1 - 15 ha	96	94	20	15	21	16
15 - 30 ha	106	108	60	52	57	48
≥ 30 ha	48	46	35	38	73	83
alle landbouwers	250	248	115	105	46	42

Bron: C.B.S. '59 en '62; L.E.I.

Het blijkt dat alleen van de bedrijven kleiner dan 15 ha naar alle waarschijnlijkheid, gezien de heersende opvolgingsgebruiken, in de naaste toekomst een aantal zonder opvolger zal vrijkomen. Daar echter op de grotere bedrijven nog een duidelijk teveel aan opvolgers aanwezig is, zou het niet onmogelijk zijn dat de kleinere bedrijven door deze van grotere bedrijven afkomstige opvolgers worden voortgezet. Voor de streek als geheel zou dit resulteren in een vooralsnog stabiel blijvende bedrijfsgroottestructuur, hetgeen dus overeenstemt met hetgeen in Hoofdstuk II § 3 werd geconstateerd over de periode 1959 - 1962.

BEVOLKING SINDS 1880

Bijlage 1

	Aantal inwoners				Indexcijfers (1880 = 100)			
	Rauwer- derhem	Wymbritt- seradeel	Idaarde- radeel	Friesland	Rauwer- derhem	Wymbritt- seradeel	Idaarde- radeel	Friesland
1880	2872	11779	5463	335751	100	100	100	100
1890	2961	12187	5561	340314	103	103	102	101
1900	2825	12006	5532	346925	98	102	101	103
1910	2823	12222	5719	366939	98	104	105	109
1920	2865	12005	5658	387284	100	102	104	115
1930	2802	11659	5879	403369	98	99	108	120
1940	2616	11755	6054	431618	91	100	111	129
1947	2826	12421	6420	459361	98	105	118	137
1950	2895	12337	6746	467731	101	105	123	139
1955	2757	11877	7018	470348	96	101	128	140
1960	2668	11371	7115	478206	93	97	130	142
1961	2648	11272	7110	479893	92	96	130	143
1962	2640	11237	7144	483162	92	95	131	144

Bron: C.B.S.

BEVOLKING NAAR WIJKEN

	Aantal inwoners		Index- cijfer 1960 (1947=100)
	1947	1960	
Rauwerderhem	2826	2624	93
00 Rauwerd	382	370	97
01 Irnsum	807	797	99
02 Poppingawier	251	199	79
03 Deersum	172	131	76
04 Terzool	278	256	92
05 Sybrandaburen	328	319	97
09 Verspreide huizen	600	534	89
Overige	8	18	225

Bron: C.B.S. Volks- en beroepstelling 1947

Algemene volkstelling 1960

ENICE GEGEVENS PER WIJK

Bijlage 3

	Rauwerderhem								
	totaal	Rauwerd	Irnsom	Poppinga- wier	Deersum	Terzool	Sybranda- buren	Verspreide huizen	Overige
Bevolking totaal	2624	370	797	199	131	256	319	534	18
Perc. r.k.	15	0	41	4	-	-	-	10	-
Perc. N.h.	40	58	29	31	60	26	48	47	28
Perc. ger.	15	2	3	12	13	53	32	14	33
Perc. ander kerkgenootschap	7	3	10	12	-	2	2	10	6
Perc. geen kerkgenootschap	23	37	17	41	27	19	18	19	33
Mannelijke beroepsbevolking totaal	747	99	222	66	39	71	89	155	6
Perc. landbouw + visserij	41	20	19	50	61	39	35	83	50
Perc. nijverheid	34	36	52	32	21	30	41	11	17
Perc. handel en verkeer	14	23	14	11	13	24	13	3	33
Perc. overige bedrijfstakken	11	21	15	7	5	7	11	3	-
Aantal landbouwers (gezinshoofden+)	151	9	19	12	7	12	15	76	1
Aantal landarbeiders)alleenstaanden	74	8	13	13	15	8	7	9	1
Aantal woonforensen	183	31	86	8	4	14	17	22	1
Aantal boerderijen en tuinders- woningen	141	4	16	11	5	12	12	81	-

Bron: C.B.S. Algemene volkstelling 1960

AANTAL GEREГИSTREERDEN

	Aantal geregistreerden							totaal
	in de beroepsgroep							
	A	B	A+B	C	D	spec.		
zonder cultuurgrond	-	-	-	4	2	1	7	
< 1 ha	-	-	-	3	2	4	9	
1 - 2 ha	-	-	-	2	1	-	3	
2 - 3 ha	-	1	1	-	4	1	6	
3 - 4 ha	1	-	1	2	1	-	4	
4 - 5 ha	4	4	8	3	2	-	13	
5 - 6 ha	4	1	5	-	1	-	6	
6 - 7 ha	5	2	7	-	1	-	8	
7 - 8 ha	10	1	11	1	-	-	12	
8 - 9 ha	8	1	9	-	2	-	11	
9 - 10 ha	9	1	10	-	-	-	10	
10 - 11 ha	5	-	5	1	-	-	6	
11 - 12 ha	12	2	14	-	-	-	14	
12 - 13 ha	8	-	8	-	-	-	8	
13 - 14 ha	8	-	8	-	-	-	8	
14 - 15 ha	7	-	7	-	-	-	7	
15 - 16 ha	4	1	5	-	-	-	5	
16 - 17 ha	5	1	6	-	-	-	6	
17 - 18 ha	5	1	6	-	-	-	6	
18 - 19 ha	6	1	7	-	-	-	7	
19 - 20 ha	7	-	7	-	-	-	7	
20 - 21 ha	7	-	7	-	-	-	7	
21 - 22 ha	7	1	8	-	-	-	8	
22 - 23 ha	10	-	10	-	-	-	10	
23 - 24 ha	5	1	6	-	-	-	6	
24 - 25 ha	5	-	5	-	-	-	5	
25 - 26 ha	10	1	11	-	-	-	11	
26 - 27 ha	9	-	9	-	-	-	9	
27 - 28 ha	9	-	9	-	-	-	9	
28 - 29 ha	6	-	6	-	-	-	6	
29 - 30 ha	6	-	6	-	-	-	6	
30 - 31 ha	8	-	8	-	-	-	8	
31 - 32 ha	3	-	3	-	-	-	3	
32 - 33 ha	5	-	5	-	-	-	5	
33 - 34 ha	4	-	4	-	-	-	4	
34 - 35 ha	4	2	6	-	-	-	6	
35 - 36 ha	3	-	3	-	-	-	3	
36 - 37 ha	2	-	2	-	-	-	2	
37 - 38 ha	2	-	2	-	-	-	2	
38 - 39 ha	3	-	3	-	-	-	3	
40 - 41 ha	1	1	2	-	-	-	2	
41 - 42 ha	1	-	1	-	-	-	1	
43 - 44 ha	1	-	1	1	-	-	2	
44 - 45 ha	2	-	2	-	-	-	2	
48 - 49 ha	1	-	1	-	-	-	1	
50 - 51 ha	1	-	1	-	-	-	1	
57 - 58 ha	1	-	1	-	-	-	1	
62 - 63 ha	-	1	1	-	-	-	1	
Alle grootteklassen	224	24	248	17	16	6	287	

Bron: C.B.S.; L.E.I. 1962

GRONDGEBRUIKERS NAAR BEROEPSGROEP EN GROOTTEKLASSEN

	Aantal grondgebruikers							to- taal
	landbouwers			overige grondge- bruikers				
	A	B	A+B	C	D	spec.		
Klein- gebied	< 1 ha	-	-	-	1	1	3	5
	1 - 5 ha	5	4	9	4	5	1	19
	5 - 10 ha	14	2	16	-	3	-	19
	10 - 15 ha	19	-	19	-	-	-	19
	15 - 20 ha	9	1	10	-	-	-	10
	20 - 25 ha	18	-	18	-	-	-	18
	25 - 30 ha	20	-	20	-	-	-	20
	30 - 40 ha	21	1	22	-	-	-	22
alle grootteklassen	≥ 40 ha	5	-	5	1	-	-	6
		111	8	119	6	9	4	138
Veengebied	< 1 ha	-	-	-	2	1	1	4
	1 - 5 ha	-	1	1	3	3	-	7
	5 - 10 ha	22	4	26	1	1	-	28
	10 - 15 ha	21	2	23	1	-	-	24
	15 - 20 ha	18	3	21	-	-	-	21
	20 - 25 ha	16	2	18	-	-	-	18
	25 - 30 ha	20	1	21	-	-	-	21
	30 - 40 ha	13	1	14	-	-	-	14
alle grootteklassen	≥ 40 ha	3	2	5	-	-	-	5
		113	16	129	7	5	1	142
Het ruilverka- velingsblok	< 1 ha	-	-	-	3	2	4	9
	1 - 5 ha	5	5	10	7	8	1	26
	5 - 10 ha	36	6	42	1	4	-	47
	10 - 15 ha	40	2	42	1	-	-	43
	15 - 20 ha	27	4	31	-	-	-	31
	20 - 25 ha	34	2	36	-	-	-	36
	25 - 30 ha	40	1	41	-	-	-	41
	30 - 40 ha	34	2	36	-	-	-	36
alle grootteklassen	≥ 40 ha	8	2	10	1	-	-	11
		224	24	248	13	14	5	280

NEVENBEROEPEN VAN DE B- EN HOOFDBEROEPEN VAN DE C- GEREGEREERDEN

	Aantal geregistreerden naar beroepsgroep						
	B			C			
	totaal	1-15 ha	15-30 ha	≥ 30 ha	totaal	zonder cultuurgrond	< 1 ha
Melkrijder	6	5	1	-	-	-	-
Landarbeider	1	1	-	-	3	1	2
Loonwerker	4	3	1	-	-	-	-
Direct v.d. landbouw afhankelijk beroep	7	1	3	3	9	2	5
Verzorgend beroep	1	1	-	-	2	-	2
Industiearbeider	-	-	-	-	1	1	-
Overige beroepen	5	2	2	1	2	-	1
Alle beroepen	24	13	7	4	17	4	10

Bron: C.B.S. 1962; L.E.I.

DE BEDRIJVEN ≥ 1 HA EN DE CULTUURGROND (1910-1959)

	Aantal bedrijven						Percentage bedrijven in de grootteklassen						Oppervlakte cultuur- grond in ha	Gemiddelde bedrijfs- grootte in ha	Indexcijfers (1910=100)		
	totaal	in de grootteklassen					in de grootteklassen					aantal bedrijven			op- per- vakte cultuur- grond	gem. bedrijfs- grootte	
		in de grootteklassen					in de grootteklassen										
		1-5 ha	5-10 ha	10-20 ha	20-50 ha	50-100 ha	1-5 ha	5-10 ha	10-20 ha	20-50 ha	50-100 ha						
Rauwerderhem																	
1910	167	21	32	41	73	13	19	24	44	3088	18,5	100	100	100	100	100	100
1921	169	16	40	44	69	9	24	26	41	3150	18,6	101	102	102	101	101	101
1930	181	21	45	39	76	12	25	21	42	3396	18,8	108	110	110	102	102	102
1947	173	24	26	43	80	14	15	25	46	3344	19,3	104	108	108	104	104	104
1950	165	18	32	40	75	11	19	24	46	3079	18,7	99	100	100	101	101	101
1955	155	14	26	41	74	9	17	26	48	3094	20,0	93	100	100	108	108	108
1959	151	13	19	44	75	9	12	29	50	3055	20,2	90	99	99	109	109	109
Kleiweidestreek																	
1910	2695	608	458	413	1216	23	17	15	45	50150	18,6	100	100	100	100	100	100
1921	2997	738	563	563	1133	25	19	19	37	49515	16,5	111	99	99	89	89	89
1930	2996	633	637	602	1124	21	21	20	38	50259	16,8	111	100	100	90	90	90
1947	3217	671	584	710	1252	21	18	22	39	54661	17,0	119	109	109	91	91	91
1950	3150	676	594	727	1153	21	19	23	37	51382	16,3	117	102	102	88	88	88
1955	3114	641	594	745	1134	20	19	24	37	51288	16,5	116	102	102	89	89	89
1959	3018	554	535	757	1172	18	18	25	39	51312	17,0	112	102	102	91	91	91

Bronnen: Directie van de landbouw (1910-1930); C.B.S. (1947-1959)

GEREGISTREERDEN NAAR BEROEPSGROEP (1959 en 1962)

	Aantal geregistreerden					
	kleigebied		veengebied		totaal	
	1959	1962	1959	1962	1959	1962
Landbouwers						
1 - 5 ha	9	9	3	1	12	10
5 - 10 ha	18	16	23	26	41	42
10 - 15 ha	20	19	23	23	43	42
15 - 20 ha	10	10	19	21	29	31
20 - 25 ha	17	18	18	18	35	36
25 - 30 ha	21	20	20	21	41	41
30 - 40 ha	23	22	16	14	39	36
≥ 40 ha	3	5	6	5	9	10
Alle grootteklassen	121	119	128	129	249	248
zonder cultuurgrond						
< 1 ha	3	3	1	1	4	4
1 - 5 ha	2	1	3	2	5	3
5 - 10 ha	3	4	3	3	6	7
10 - 15 ha	1	-	1	1	2	1
15 - 20 ha	-	-	-	1	-	1
20 - 25 ha	1	1	-	-	1	1
25 - 30 ha	10	9	8	8	18	17
30 - 40 ha						
≥ 40 ha						
totaal						
zonder cultuurgrond						
< 1 ha	1	1	-	1	1	2
1 - 5 ha	1	1	1	1	2	2
5 - 10 ha	4	5	4	3	8	8
10 - 15 ha	2	3	1	1	3	4
15 - 20 ha	8	10	6	6	14	16
20 - 25 ha						
25 - 30 ha						
30 - 40 ha						
≥ 40 ha						
totaal						
Spec.						
zonder cultuurgrond						
< 1 ha	2	1	-	-	2	1
1 - 5 ha	2	3	1	1	3	4
5 - 10 ha	1	1	-	-	1	1
10 - 15 ha	5	5	1	1	6	6
15 - 20 ha						
20 - 25 ha						
25 - 30 ha						
30 - 40 ha						
≥ 40 ha						
totaal						
Alle geregistreerden	144	143	143	144	287	287

Bron: C.B.S.

OMVANG VAN HET GRONDVERKEER IN HA (1961-1962)¹⁾

	In de beroepsgroep							
	landbouwers				C- geregis- treerden	D- geregis- treerden	Spec. bedri- ven	to- taal
	1-15 ha	15-30 ha	≥ 30 ha	totaal				
Oppeervlakte cultuurgrond van alle geregistreerden in ha	886	2451	1677	5014	86	53	4	5157
Vergroting door:								
koop	-	-	-	-	-	-	-	-
pacht	8	7	-	15	-	-	-	15
aantal gevallen	4	1	-	5	-	-	-	5
Verkleining door:								
pachtbeëindiging	5	-	-	5	1	-	-	6
ruil	-	0	-	0	-	-	-	0
aantal gevallen	2	1	-	3	1	-	-	4
Niet naar								
oorzaak	2	2	-	4	-	-	-	4
gespecifi- ceerd grond- verkeer								
bestaande uit	3	1	-	4	-	-	-	4
verschillen in								
oppeervlakte	0	7	2	9	2	-	0	11
cultuurgrond								
t.a.v. vorig jaar ≥ 10 are (in ha)	2	3	2	7	1	-	1	9

1) Exclusief grondverkeer door verdwijnen of nieuw ontstaan van bedrijven.

Bron: Aantekening p.b.h. op Landbouwformulier.

BOOTTRANSPORT

	Aantal bedrijven									
	met gegevens	met percelen alleen bereikbaar			met een boot	dat per boot vervoert				ov. en onbekend
		per boot	ter bede			melk	vee	mest	hooi	
Alle landbouwers	218	39	55		56	41	26	32	35	10
Aantal bedrijven:										
dat melk verlaadt		26	21		37	28	19	22	23	5
dat percelen heeft										
welke alleen per boot bereikbaar zijn			24		37	28	23	25	30	2
dat ter bede rijdt		24			32	25	16	20	23	2

Bron: C.D. 1962

ERFONTSLUITING

Aantal bedrijven																					
	totaal	met gege- vens	geen reed	lengte van de reed					verharding van de reed					toestand verharding							
				< 20 m	20-49 m	50-99 m	100/199 m	200/499 m	500/999 m	≥1000 m	on- ver- hard	puin	sintels	klin- kers	be- ton	over- ri- ge	1	2	3	4	5
Landbouwers																					
1-15 ha	44	34	9	2	10	5	4	3	1	-	-	16	3	3	1	2	1	-	12	1	11
15-30 ha	48	45	7	3	9	7	7	7	4	1	1	25	1	4	4	3	4	-	13	1	20
≥ 30 ha	27	23	2	-	6	4	2	5	2	2	-	10	3	1	2	5	-	-	11	1	9
totaal	119	102	18	5	25	16	13	15	7	3	1	51	7	8	7	10	5	-	36	3	40
Voengebied																					
1-15 ha	50	33	5	1	8	8	1	4	6	-	7	20	1	-	-	-	9	-	14	1	4
15-30 ha	60	52	6	1	11	16	5	8	5	-	3	34	2	3	2	2	7	-	23	4	12
≥ 30 ha	19	18	-	-	3	4	4	4	1	2	2	13	-	1	-	2	2	-	10	3	3
totaal	129	103	11	2	22	28	10	16	12	2	12	67	3	4	2	4	18	-	47	8	19
Alle landbouwers																					
	248	205	29	7	47	44	23	31	19	5	13	118	10	12	9	14	23	-	83	11	59

- 1) 1 = slecht
2 = slecht-matig
3 = matig
4 = matig-goed
5 = goed

Bronnen: C.D. en R.L.V.D.

TOESTAND VAN HET ERF

	Aantal bedrijven		Doelmatigheid 1)					Verharding 1)				
	totaal	met gegevens										
			1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
Landbouwers												
1-15 ha	44	40	20	-	13	1	6	15	-	17	1	7
15-30 ha	48	46	6	-	19	1	20	8	-	17	1	20
≥ 30 ha	27	24	1	-	7	-	16	-	-	9	-	15
totaal	119	110	27	-	39	2	42	23	-	43	2	42
Veengebied												
1-15 ha	50	41	15	-	19	-	7	19	-	18	-	4
15-30 ha	60	54	8	-	30	4	12	7	-	24	9	14
≥ 30 ha	19	19	3	-	10	3	3	3	-	11	4	1
totaal	129	114	26	-	59	7	22	29	-	53	13	19
Alle landbouwers	248	224	53	-	98	9	64	52	-	96	15	61

- 1) 1 = slecht
2 = slecht-matig
3 = matig
4 = matig-goed
5 = goed

Bronnen: C.D. en R.L.V.D.

DE WONING

	Bedrijven		Doelmatigheid 1)					Staat van onderhoud 1)					
	totaal	met gegevens											
			1	2	3	4	5	1	2	3	4	5	
Landbouwers													
Klein-gebied	1-15 ha	44	41	11	-	15	1	14	5	-	24	1	11
	15-30 ha	48	47	3	-	22	1	21	1	-	13	-	33
	≥ 30 ha	27	24	5	-	5	-	14	3	-	5	-	16
	totaal	119	112	19	-	42	2	49	9	-	42	1	60

Veengebied	1-15 ha	50	42	12	1	20	2	7	4	-	26	3	9
	15-30 ha	60	56	5	1	20	7	23	-	3	15	4	34
	≥ 30 ha	19	19	1	-	8	3	7	1	-	2	2	14
	totaal	129	117	18	2	48	12	37	5	3	43	9	57

Alle landbouwers		248	229	37	2	90	14	86	14	3	85	10	117

- 1) 1 = slecht
2 = slecht-matig
3 = matig
4 = matig-goed
5 = goed

Bronnen: C.D. en R.L.V.D.

BEDRIJFSGEBOUWEN

Aantal bedrijven																
	toeslaan	met gegevens	toestand hoofdbe- drijfsgebouw 1)					zon- der bijge- bouw	met één bijge- bouw	met twee bijge- bouwen	toestand bijgebouw(en) ¹⁾					
			1	2	3	4	5				1	2	3	4	5	
Landbouwers																
Klein- gebied	1-15 ha	44	39	15	1	16	-	7	20	17	2	9	-	7	-	3
	15-30 ha	48	46	1	-	16	-	29	18	21	7	5	-	14	-	9
	≥ 30 ha	27	24	1	-	5	1	17	5	17	2	2	-	7	1	9
	totaal	119	109	17	1	37	1	53	43	55	11	16	-	28	1	21
Veengebied																
Alle landbouwers	1-15 ha	50	36	8	-	21	2	5	17	16	3	7	-	11	1	-
	15-30 ha	60	50	2	3	18	3	24	18	31	1	5	-	19	3	5
	≥ 30 ha	19	19	2	-	3	2	12	5	11	3	1	-	9	1	3
	totaal	129	105	12	3	42	7	41	40	58	7	13	-	39	5	8
Alle landbouwers		248	214	29	4	79	8	94	83	113	18	29	-	67	6	29

- 1) 1 = slecht
2 = slecht-matig
3 = matig
4 = matig-goed
5 = goed

Bronnen: C.D. en R.L.V.D.

BEDRIJFSINRICHTING

	Aantal bedrijven		stalruimte		werktuig- berging		tasruimte		siloruimte		gierkelder	
			on- vol- doende		on- vol- doende		on- vol- doende		on- vol- doende		on- vol- doende	
	totaal	met ge- gevens	on- vol- doende	vol- doende	on- vol- doende	vol- doende	on- vol- doende	vol- doende	on- vol- doende	vol- doende	on- vol- doende	vol- doende
Landbouwers												
1-15 ha	44	38	13	25	27	11	10	28	2	30	6	22 16
15-30 ha	48	35	4	31	13	22	2	33	-	20	15	10 25
≥ 30 ha	27	20	1	19	4	16	-	20	2	8	10	2 18
totaal	119	93	18	75	44	49	12	81	4	58	31	34 59
Veengebied												
1-15 ha	50	39	14	25	33	6	14	25	-	37	2	27 12
15-30 ha	60	51	4	47	18	33	2	49	-	40	11	11 40
≥ 30 ha	19	19	1	18	5	14	1	18	-	16	3	2 17
totaal	129	109	19	90	56	53	17	92	-	93	16	40 69
Alle landbouwers	248	202	37	165	100	102	29	173	4	151	47	74 128

Bronnen: C.D. en R.L.V.D.

VEESTALLING EN BEDRIJFSINRICHTING

	Totaal-aantal bedrijven	Aantal bedrijven						
		met melkveestal gebouwd voor 1940		met een loopstal voor jongvee	met meng- mestkelder > 5 m ³	met hooi- venti- latie	dat groen- voeder- pleegt in te kuilen	met groen- voeder- silo's
		totaal	waarvan gemoder- niseerd					
Landbouwers								
1-15 ha	94	84	55	-	1	7	82	10
15-30 ha	108	105	94	1	2	9	107	44
≥ 30 ha	46	45	40	-	2	9	44	18
alle landbouwers	248	234	189	1	5	19	233	72
kleigebied								
kleigebied	119	118	98	1	2	11	117	40
veengebied	129	116	91	-	3	8	116	32

Bron: C.B.S. 1961

MELKVEESTALLING OP LANDBOUWBEDRIJVEN

	Aantal bedrijven						
	met gegevens	met stalruimte voor melkkoeien in het hoofdbedrijfsgebouw ²⁾					
		geheel bezet	niet geheel bezet		te klein		
			< 25% 3)	≥ 25% 3)	< 10% 4)	≥ 10% 4)	
Aantal melkkoeien ¹⁾ per bedrijf							
Klein gebied	< 20	33	21	5	7	-	-
	20 - 39	45	17	15	8	2	3
	≥ 40	20	9	6	-	2	3
	totaal	98	47	26	15	4	6
Veengebied	< 20	43	11	13	19	-	-
	20 - 39	58	27	15	3	5	8
	≥ 40	19	8	7	1	1	2
	totaal	120	46	35	23	6	10

1) Volgens opgave van betrokkene in dec. 1962

2) Inclusief de zonder ingrijpende verbouwingen beschikbaar te maken ruimte.

3) Percentage van de aanwezige + beschikbaar te maken ruimte, dat niet door melkkoeien is bezet.

4) Percentage van de aanwezige + beschikbaar te maken ruimte, dat men te weinig heeft (d.w.z. er zijn melkkoeien in daarvoor niet bestemde ruimten gestald.)

JONGVEESTALLING OP LANDBOUWBEDRIJVEN

Aantal melk- koeien per bedrijf	Aantal bedrijven met gegevens	Aantal landbouwbedrijven				
		met stalling voor jongvee			zonder jongvee	
		in hoofdbedrijfsgebouw		alleen in andere ruimte		
		alleen	en andere ruimte			
< 20	33	16	9	7	1	
20 - 39	45	16	27	2	-	
≥ 40	20	5	15	-	-	
Klein- gebied totaal	98	37	51	9	1	
< 20	43	26	9	5	3	
20 - 39	58	27	28	3	-	
≥ 40	19	7	12	-	-	
Veengebied totaal	120	60	49	8	3	

Bron: C.D. 1962

ALGHEELE INDRUK VAN WONING EN BEDRIJF

	Aantal bedrijven met gegevens	Algehele indruk van woning, bedrijfsgedeelte, erf en erfontsluiting 1)									
		2 en 3	4 en 5	5½	6	6½	7	7½	8 en 9	onbe- kend	
Landbouwers											
< 15 ha	41	6	12	3	10	4	2	1	3	-	
15 - 30 ha	47	-	2	-	12	5	17	4	7	-	
≥ 30 ha	24	-	1	1	1	3	9	2	7	-	
totaal	112	6	15	4	23	12	28	7	17	-	
Landbouwers											
1 - 15 ha	42	5	17	4	9	-	5	-	1	1	
15 - 30 ha	56	-	3	3	15	11	17	-	6	1	
≥ 30 ha	19	1	1	-	2	6	8	1	-	-	
totaal	117	6	21	7	26	17	30	1	7	2	
Alle landbouwers											
	229	12	36	11	49	29	58	8	24	2	

1) schaal 1 = slecht

10 = goed

Bronnen: C.D. en R.L.V.D.

EIGENDOM EN PACHT

	Aantal bedrijven					Oppervlakte cultuurgrond	Percentage cultuurgrond	
	totaal	met de cultuurgrond					eigendom	gepacht
		100% eigendom	≥ 50% eigendom	> 50% gepacht	100% gepacht			
Landbouwers								
1 - 15 ha	96	9	21	17	49	890	29	71
15 - 30 ha	106	17	16	14	59	2408	28	72
≥ 30 ha	48	3	6	6	33	1696	19	81
alle landbouwers	250	29	43	37	141	4994	25	75
kleigebied	121	15	18	13	75	2429	22	78
veengebied	129	14	25	24	66	2565	28	72
Overige grondgebruikers								
C- grondgebruikers	14	3	1	1	9	82	48	52
D- grondgebruikers	13	4	4	2	3	45	51	49
spec.- grondgebruikers	4	2	1	1	-	7	18	82

Bron: C.B.S. 1959

ENKELE GEGEVENS OVER DE SPECIALE BEDRIJVEN

OPPERVLAKTE CULTUURGROND SPEC. BEDRIJVEN

	Aantal bedrijven	Oppervlakte cultuurgrond					
		totaal	akker- bouw	grasland	tuinland		
					open grond	onder glas verwarmd	koud
< 1 ha	4	1,57	-	0,34	1,17	0,00	0,06
≥ 1 ha	1	3,70 ¹⁾	0,20 ²⁾	-	3,50 ³⁾	-	-
Spec. grondgebruikers	5	5,27 ¹⁾	0,20 ²⁾	0,34	4,67 ³⁾	0,00	0,06

- 1) inclusief aftrek onderteelt
2) aftrek onderteelt 0,20 ha
3) aftrek onderteelt 1,00 ha

Bron: C.B.S.

TUINLAND SPEC. BEDRIJVEN

	Aantal bedrijven	Oppervlakte tuin- land	percentage tuinland beteeld met									
			groente		boomgaard		rode bessen		kruis- bessen		kleinfruit	
			appels	peren	rode bessen	kruis- bessen	overig kleinfruit ¹⁾	bloem- kwekerij- gewassen	boom- kwekerij- gewassen en vaste planten	bloem- bollen en bloem- knollen		
< 1 ha	1	1,17	60	21	1	-	-	4	6	0		
≥ 1 ha	4	3,50	60	11	-	14	15	-	-	-		
Spec. bedrijven	5	4,67	60	14	0	10	11	1	2	0		

Bron: C.B.S.

RUNDVEESTAPEL

	Aantal bedrijven	Aantal melkkoeien per 100 ha grasland	Per 100 melkkoeien		Bedrijven met mestkalveren		Bedrijven met overig mestvee	
			aantal kalveren	aantal pinken	aantal bedrij- ven	gem. aantal mest- kalveren p. bedrijf	aantal bedrij- ven	gem. aantal overig mestvee p. bedrijf
Landbouwers								
1 - 5 ha	10	181	42	20	1	3,0	1	1,0
5 - 10 ha	42	138	42	30	3	1,3	10	1,6
10 - 15 ha	42	129	47	28	4	2,5	5	3,4
15 - 20 ha	31	117	50	33	3	2,0	7	1,9
20 - 25 ha	36	125	46	31	7	4,3	8	3,0
25 - 30 ha	41	120	47	36	6	6,2	9	3,3
30 - 40 ha	36	115	49	39	1	4,0	6	8,7
≥ 40 ha	10	94	49	41	-	-	3	53,0
Alle landbouwers	248	119	47	34	25	3,8	49	6,4

Bron: C.B.S. 1962

MELKKOEIEN

	Aantal bedrijven										Gem. aantal melk- koeien p. bedrijf
	totaal	met							met melk- koeien		
		melkkoeien									
		geen	1-9	10-19	20-29	30-39	40-49	≥ 50			
Landbouwers											
1 - 5 ha	10	-	9	1	-	-	-	-	10	7,6	
5 - 10 ha	42	-	15	26	1	-	-	-	42	10,6	
10 - 15 ha	42	-	-	38	4	-	-	-	42	16,0	
15 - 20 ha	31	-	-	11	18	2	-	-	31	20,4	
20 - 25 ha	36	-	-	-	26	9	-	1	36	27,7	
25 - 30 ha	41	-	-	-	8	31	2	-	41	32,5	
30 - 40 ha	36	-	-	-	-	20	16	-	36	35,5	
≥ 40 ha	10	1	-	-	-	1	5	3	9	44,4	
Alle landbouwers	248	1	24	76	57	63	23	4	247	24,2	
kleigebied	119	-	15	28	26	35	13	2	119	25,2	
veengebied	129	1	9	48	31	28	10	2	128	23,3	
Overige grondgebruikers											
C- grondgebruikers	13	6	5	1	-	-	-	1	7	15,3	
D- grondgebruikers	14	7	7	-	-	-	-	-	7	4,1	

Bron: C.B.S. 1962

MELKPRODUCTIE

	1957	1958	1959	1960	1961
Aantal gecontroleerde koeien					
Oosterwierum	1275	1268	1335	1323	1350
Roordahuizem	1335	1340	1414	1420	1463
Scharnegoutum	1192	1204	1314	1313	1401
Sybrandaburen	1592	1554	1724	1751	1841
Friesland	148205	147838	153789	156439	163111
Gemiddelde opbrengst in kg					
Oosterwierum	4278	4220	4281	4329	4407
Roordahuizem	4616	4549	4534	4678	4761
Scharnegoutum	4398	4416	4485	4510	4651
Sybrandaburen	4379	4330	4343	4438	4508
Friesland	4228	4225	4246	4294	4393
Gemiddelde vetgehalte in %					
Oosterwierum	3,99	3,96	4,00	4,00	4,04
Roordahuizem	4,08	4,11	4,11	4,07	4,11
Scharnegoutum	4,05	4,09	4,12	4,10	4,11
Sybrandaburen	4,00	3,98	4,01	4,00	4,03
Friesland	3,99	3,98	4,01	3,99	4,02

Bron: Jaarverslagen Centrale Melkcontroledienst

MELKLEVERING

	Aantal bedrijven		Aantal bedrijven, die melk leveren aan							Aantal bedr.. w.v. de melk verladen wordt		
	totaal	met gegevens	Sy-bran-dabu-ren	Scharne-goutum	Roor-da-hui-zem	Sneek	IJs-brech-tum	Tweel-lin-ga	Oos-ter-lit-tens	Grouw	On-be-kend	
Landbouwers												
1 - 15 ha	44	34	9	7	7	8	2	-	-	-	1	6
15 - 30 ha	48	41	6	11	12	7	2	-	1	1	1	7
≥ 30 ha	27	23	5	5	10	2	-	-	-	-	1	3
totaal	119	98	20	23	29	17	4	-	1	1	3	16
1 - 15 ha	50	43	34	-	-	8	-	1	-	-	-	23
15 - 30 ha	60	59	43	-	-	11	5	-	-	-	-	13
≥ 30 ha	19	18	16	-	-	1	1	-	-	-	-	4
totaal	129	120	93	-	-	20	6	1	-	-	-	40
Alle landbouwers	248	218	113	23	29	37	10	1	1	1	3	56
Vervoer												
in de zomer												
per boot	8		7	-	-	-	-	1	-	-	-	6
per wagen	77		45	2	21	6	-	-	-	-	3	7
per auto	108		39	21	8	29	9	-	1	1	-	27
per boot en auto	20		19	-	-	1	-	-	-	-	-	12
overig	5		3	-	-	1	1	-	-	-	-	4
in de winter												
per boot	7		6	-	-	-	-	1	-	-	-	6
per wagen	81		48	3	21	6	-	-	-	-	3	10
per auto	116		47	20	8	30	9	-	1	1	-	27
per boot en auto	12		11	-	-	1	-	-	-	-	-	12
overig	2		1	-	-	-	1	-	-	-	-	1

Bron: C.D.

MELKMACHINES NAAR HET AANTAL MELKKOEIEN PER BEDRIJF

Aantal melkkoeien per bedrijf	Percentage bedrijven met melkmachines				
	op landbouwbedrijven		op alle bedrijven		
	kleigebied	veengebied	totaal	kleigebied	veengebied
1 - 9	13	-	8	9	-
10 - 19	13	-	8	11	-
20 - 29	69	69	68	69	67
30 - 39	100	90	95	100	90
40 - 49	100	86	94	100	86
≥ 50	100	90	96	100	90
Alle bedrijven	82	75	78	77	72
Alle bedrijven met ≥ 7 koeien	86	76	80	84	75

Bron: C.B.S. 1962

PAARDEN EN TREKKERS

	Aantal bedrijven			Aantal werkpaar- den per bedrijf 1)
	totaal	met trekker	met werk- paar- den	
Landbouwers				
1 - 15 ha	94	16	54	1,0
15 - 30 ha	108	48	78	1,6
≥ 30 ha	46	30	37	1,5
alle landbouwers	248	94	169	1,4
Kleigebied	119	49	83	1,3
Veengebied	129	45	86	1,4
Overige grondgebruikers				
C- grondgebruikers	13	-	1	2,0
D- grondgebruikers	14	-	-	-
Spec.- grondgebruikers	5	2	-	-

1) Van de bedrijven met werkpaarden

Bron: C.B.S. 1962

WERKTUIGEN (I)

		Aantal landbouwbedrijven dat van de werktuigen gebruik maakt															
		in eigendom				in mede-eigendom				van combinatie				van ander bedrijf			
		1-15 ha	15-30 ha	≥ 30 ha		1-15 ha	15-30 ha	≥ 30 ha		1-15 ha	15-30 ha	≥ 30 ha		1-15 ha	15-30 ha	≥ 30 ha	
Aantal bedrijven met gegevens		86	105	46	88	105	46	88	105	46	88	105	46	88	105	46	
Grondbewerking																	
eggen		14	56	21	-	1	1	-	1	1	-	-	-	1	-	-	-
landrollen		1	8	3	1	1	-	-	1	2	-	-	-	-	-	-	-
Verzorging en ziektebestrijding																	
kunstmeststrooiers		3	38	29	-	1	1	-	-	-	-	-	-	3	5	1	1
stalmeststrooiers		-	1	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	25	26	17	17
Weidebouw en oogsten																	
grasmaaimachines		41	78	20	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-
trekkermaaibalken		7	23	24	1	-	-	-	1	-	-	-	-	2	22	6	6
hooiharken		17	38	26	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-
hooischudders		30	90	43	2	-	-	-	1	-	-	-	-	4	6	1	1
gecombineerde hooibouwwerktuigen		48	95	41	1	-	-	-	2	-	-	-	-	18	51	28	28
opraappersen voor hooi en stro		-	-	1	-	1	-	-	-	2	-	-	-	42	1	1	1
stropersen en -binders		-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
hooi- en schovenblazers		2	3	6	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-
transporteurs		15	36	15	-	1	-	-	-	2	-	-	-	10	11	6	6
trekkers		5	23	25	1	-	-	-	1	-	-	-	-	68	64	32	32

Bron: C.B.S. 1960

WERKTUIGEN (II)

		Aantal landbouwbedrijven dat van de werktuigen gebruik maakt											
		in eigendom		in mede-eigendom		van combinatie		van ander bedrijf		van loonbedrijf			
		klei-ge-bied	veen-ge-bied	klei-ge-bied	veen-ge-bied	klei-ge-bied	veen-ge-bied	klei-ge-bied	veen-ge-bied	klei-ge-bied	veen-ge-bied		
Aantal bedrijven met gegevens		117	122	117	122	117	122	117	122	117	122	117	122
Grondbewerking													
15	eggen	44	47	1	-	2	-	-	-	-	-	-	1
	landrollen	3	9	1	1	1	2	-	-	-	-	-	-
Verzorging en ziektebestrijding													
Alle la:	kunstmeststrooiers	41	29	1	1	-	-	-	-	-	-	3	6
	stalmeststrooiers	2	1	-	-	-	-	-	-	-	-	33	35
Weidebouw en oogsten													
veel	grasmaaimachines	61	78	-	-	-	-	1	1	1	1	-	1
	trekkermaaibalken	34	20	-	1	-	1	2	1	1	1	34	41
Overige	hooiharken	44	37	-	-	-	-	1	-	1	-	-	1
	hooischudders	87	76	1	1	-	1	1	1	1	1	2	3
C- gron:	gecombineerde hooibouwwerktuigen	90	94	-	1	1	1	1	1	1	2	10	16
	opraappersen voor hooi en stro	1	-	-	1	-	2	-	-	-	-	67	54
D- gron:	stropersen en -binders	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	1
	hooi- en schovenblazers	4	7	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1
Spec. -	transporteurs	34	32	-	1	-	2	-	-	-	1	10	17
	trekkers	32	21	-	1	-	1	3	3	3	3	84	80
Bron: C.													

Bron: C.B.S. 1960

TIJDELIJKE ARBEIDSKRACHTEN

Aantal bedrijven		Aantal werkweken van mannelijke arbeidskrachten						Aantal werkweken van vrouwelijke arbeidskrachten						totaal- aantal werk- weken		
		totaal	met tijde- lijke ar- beids- krachten	gezinsleden			vreemde		to- taal	gezinsleden			vreemde		to taal	
				be- drijfs- hoofd	meew. inwo- nende zoons	meew. inwo- nende fam.1	be- drijfs- hoofd	ove- rige		be- drijfs- hoofd	meew. echt- ge- note	meew. inwo- nende fam.1	be- drijfs- hoofd			ove- rige
ha	10	3	-	-	1	-	2	3	4	-	-	-	-	4	7	
ha	42	17	6	20	-	-	25	51	-	2	-	-	-	2	53	
ha	42	25	44	13	30	-	45	132	8	2	4	-	-	14	146	
ha	31	18	4	10	26	-	55	95	-	-	-	-	24	24	119	
ha	36	23	6	15	-	-	71	92	-	-	15	-	-	15	107	
ha	41	27	9	6	-	-	220	235	-	3	-	-	-	3	238	
ha	36	19	-	-	-	1	135	136	-	-	4	1	-	5	141	
ha	10	8	2	-	-	-	71	73	-	-	-	-	-	-	73	
bouwers 248		140	71	64	57	1	624	817	12	7	23	1	24	67	884	
ied	119	70	19	33	27	-	246	325	4	7	-	-	-	11	336	
ied	129	70	52	31	30	1	378	492	8	-	23	1	24	56	548	
r ondge-																
ee br.	13	5	23	-	-	-	38	61	-	-	-	-	4	4	65	
ee br.	14	3	16	-	-	-	1	17	-	-	-	-	-	-	17	

WERKTUIGEN (II)

Aantal landbouwbedrijven dat van de werktuigen gebruik maakt													
in eigendom		in mede-eigendom		van combinatie		van ander bedrijf		van loonbedrijf					
klei-ge-bied	veen-ge-bied	klei-ge-bied	veen-ge-bied	klei-ge-bied	veen-ge-bied	klei-ge-bied	veen-ge-bied	klei-ge-bied	veen-ge-bied				
117	122	117	122	117	122	117	122	117	122	117	122	117	122
Aantal bedrijven met gegevens													
Grondbewerking													
44	47	1	-	2	-	-	-	-	-	-	-	-	1
3	9	1	1	1	2	-	-	-	-	-	-	-	-
Verzorging en ziektebestrijding													
41	29	1	1	-	-	-	-	-	-	3	6	-	-
2	1	-	-	-	-	-	-	-	-	33	35	-	-
Weidebouw en oogsten													
61	78	-	-	-	-	-	-	1	1	-	1	-	1
34	20	-	1	-	1	-	1	2	1	34	41	-	-
44	37	-	-	-	-	-	-	1	-	-	1	-	1
87	76	1	1	-	1	1	1	1	1	2	3	-	-
90	94	-	1	1	1	1	1	1	2	10	16	67	54
1	-	-	1	-	2	-	-	-	-	2	1	-	-
-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-
4	7	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-
34	32	-	1	-	2	-	-	-	1	10	17	-	-
32	21	-	1	-	1	-	-	3	3	84	80	-	-

Bron: C.B.S. 1960

ARBEIDSKRACHTEN 1959

	Aantal bedrijven	Aantal arbeidskrachten op de teldatum					
		gezinsleden 1)		vreemde		totaal	
		mannen	vrouwen	mannen	vrouwen	mannen	vrouwen
Landbouwers							
1 - 15 ha	96	116	18	4	-	120	18
15 - 30 ha	106	166	25	67	4	233	29
≥ 30 ha	48	83	14	72	2	155	16
Alle landbouwers	250	365	57	143	6	508	63
kleigebied	121	178	35	80	3	258	38
veengebied	129	187	22	63	3	250	25
Overige grondgebruikers							
C- grondgebruikers	14	10	1	4	-	14	1
D- grondgebruikers	13	12	1	2	-	14	1
Spec. - grondgebruikers	4	4	-	-	-	4	-

1)Inclusief bedrijfshoofd.

Bron: C.B.S. 1959

ARBEIDSKRACHTEN 1962

	Aantal bedrijven	Aantal arbeidskrachten op de teldatum							
		bedrijfshoofd		medewerkende gezinsleden		vreemde		totaal	
		mannen	vrouwen	mannen	vrouwen	mannen	vrouwen	mannen	vrouwen
Landbouwers									
1 - 15 ha	94	91	4	18	12	7	-	116	16
15 - 30 ha	108	120	3	40	23	54	4	214	30
≥ 30 ha	46	61	2	23	6	53	2	137	10
Alle landbouwers	248	272	9	81	41	114	6	467	56
kleigebied	119	134	4	39	19	66	4	239	27
veengebied	129	138	5	42	22	48	2	228	29
Overige grondgebruikers									
C- grondgebruikers	13	11	-	-	-	5	-	16	-
D- grondgebruikers	14	11	1	-	-	1	-	12	1
Spec. - grondgebruikers	5	5	-	-	1	-	-	5	1

Bron: C.B.S. 1962

ARBEIDSBEZETTING

	Aantal bedrij- ven met gegevens	Aantal v.a.k. per be- drijf	Arbeidsbezetting in % geleverd door								Aantal ha per v.a.k.
			be- drijfs- hoofd	echt- ge- note	zoons	fam. leden		overige			
						man- nen	vrou- wen	man- nen	vrou- wen	los wen	
Landbouwers											
1 - 15 ha	86	1,16	77	3	13	1	0	5	1	-	8,17
15 - 30 ha	100	1,83	55	2	13	0	1	24	4	1	12,29
≥ 30 ha	40	2,71	45	1	13	1	1	34	4	1	13,53
Alle landbouwers	226	1,73	58	2	13	1	1	21	3	1	11,58
kleigebied	111	1,85	57	1	13	1	1	25	2	0	11,09
veengebied	115	1,62	59	3	14	0	1	18	4	1	12,12
Overige grondgebruikers											
C- grondgebruikers	11	0,71	57	2	-	-	-	30	10	1	10,30
D- grondgebruikers	12	0,38	98	-	-	-	-	-	2	-	10,40
Spec. grondgebruikers	2	1,00	100	-	-	-	-	-	-	-	0,27

Bron: C.B.S., dec. 1962; L.E.I.

ARBEIDSBEZETTINGSTYPEN

Arbeidsbezettingstypen 1)	Aantal bedrijven met gegevens	Aantal bedrijven in de grootteklasse van				Gemiddeld aantal v.a.k. per bedrijf			
		1-15 ha		15-30 ha		1-15 ha		15-30 ha	
		ha	≥ 30 ha	ha	≥ 30 ha	ha	≥ 30 ha	alle mannen	alle grootteklassen vrouwen
Bedrijfshoofd alleen	38	32	6	-	-	0,98	1,25	-	0,94 0,08
Bedrijfshoofd + zoon(s)	21	11	9	1	1	1,58	1,92	2,60	1,76 0,01
Bedrijfshoofd + zoon(s) + vreemd personeel	38	7	21	10	10	1,41	1,89	2,70	1,98 0,04
Bedrijfshoofd + vreemd personeel	92	29	47	16	16	1,12	1,84	2,35	1,64 0,07
Bedrijfshoofd + medefirmant(en) *	9	1	7	1	1	1,04	1,87	3,00	1,85 0,06
Bedrijfshoofd + medefirmant(en) * + vreemd personeel	21	2	8	11	11	1,16	2,07	3,09	2,50 0,02
Overige	7	4	2	1	1	1,16	2,27	2,54	1,49 0,19

1) Eventueel met vrouwenarbeid.

* c.q. inwonende familieleden.

Bron: C.B.S., decembertelling 1962, L.E.I.

TIJDELIJKE ARBEIDSKRACHTEN

	Aantal bedrijven		Aantal werkweken van mannelijke arbeidskrachten						Aantal werkweken van vrouwelijke arbeidskrachten						totaal- aantal werk- weken		
	totaal	met tijde- lijke ar- beids- krachten	gezinsleden			vreemde			to- taal	gezinsleden			vreemde			to taal	
			be- drijfs- hoofd	meew. inwo- nende zoons	meew. inwo- nende fam.l	be- drijfs- hoofd	ove- rige	be- drijfs- hoofd		meew. echt- ge- note	meew. inwo- nende fam.l	be- drijfs- hoofd	ove- rige				
Landbouwers																	
1 - 5 ha	10	3	-	-	1	-	-	2	3	-	-	-	-	-	4	7	
5 - 10 ha	42	17	6	20	-	-	25	51	-	2	-	-	-	-	2	53	
10 - 15 ha	42	25	44	13	30	-	45	132	8	2	4	-	-	-	14	146	
15 - 20 ha	31	18	4	10	26	-	55	95	-	-	-	-	-	24	24	119	
20 - 25 ha	36	23	6	15	-	-	71	92	-	-	15	-	-	-	15	107	
25 - 30 ha	41	27	9	6	-	-	220	235	-	3	-	-	-	-	3	238	
30 - 40 ha	36	19	-	-	-	1	135	136	-	-	4	1	-	-	5	141	
≥ 40 ha	10	8	2	-	-	-	71	73	-	-	-	-	-	-	-	73	
Alle landbouwers	248	140	71	64	57	1	624	817	12	7	23	1	24	67	884		
kleigebied	119	70	19	33	27	-	246	325	4	7	-	-	-	11	336		
veengebied	129	70	52	31	30	1	378	492	8	-	23	1	24	56	548		
Overige grondge- bruikers																	
C- grondgebr.	13	5	23	-	-	-	38	61	-	-	-	-	4	4	65		
D- grondgebr.	14	3	16	-	-	-	1	17	-	-	-	-	-	-	17		

In de reeks Verslagen van het Landbouw-Economisch Instituut zijn op dit gebied reeds verschenen of verschijnen binnenkort

- Verslag No. 2 Reutum-Ageleresch. Sociaal-economische schets van een ruilverkaveling in Twenthe, november 1962.
- Verslag No. 7 Veghel-Erp. Sociaal-economische schets van het ruilverkavelingsgebied, december 1962.
- Verslag No. 11 Delt-Oude Weer. Sociaal-economische schets van het ruilverkavelingsgebied in het Groninger Hogeland, februari 1963.
- Verslag No. 17 Heiligenbergerbeek. Sociaal-economische schets van een ruilverkavelingsgebied in het Utrechtse zandgebied, april 1963.
- Verslag No. 18 De Haagse Beemden. Sociaal-economisch onderzoek in een ruilverkavelingsgebied in de Baronie van Breda, mei 1963.
- Verslag No. 19 Ursem. Sociaal-economische schets van een ruilverkavelingsgebied in Westfriesland, mei 1963.
- Verslag No. 20 Noord-Beveland. Sociaal-economische schets van het voormalige eiland, mei 1963.
- Verslag No. 24 Het Geestmerambacht. Een onderzoek naar enkele sociaal-economische vraagstukken verband houdend met de voorbereiding van de ruilverkaveling, juni 1963.
- Verslag No. 36 Dantumadeel. Aanvullende sociaal-economische schets van een ruilverkaveling in de Friese Wouden, oktober 1963.
- Verslag No. 39 Hattem-Wezep. Sociaal-economische schets van het ruilverkavelingsgebied op de Noordelijke Veluwe, oktober 1963.
- Verslag No. 45 Beneden-Donge. Sociaal-economische schets van het ruilverkavelingsgebied tussen Dongen en 's-Gravenmoer, oktober 1963.
- Verslag No. 46 Kamperveen-Zalk. Sociaal-economische schets van het ruilverkavelingsgebied ten Zuiden van de stad Kampen, oktober 1963.
- Verslag No. 51 Sneeker-Oudvaart. Sociaal-economische schets van een ruilverkavelingsblok in het Friese weidegebied, november 1963.
- Verslag No. 52 Wanroij. Sociaal-economische schets van het ruilverkavelingsgebied, november 1963.
- Verslag No. 53 Uden. Sociaal-economische schets van het ruilverkavelingsgebied, november 1963.

